

บทที่ 3

พัฒนาการของหลักสูตรการงานอาชีพในยุคนิยมที่มีระบบการศึกษา

ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาของไทยยังมีลักษณะแบบโบราณ กล่าวคือ บ้าน วัด และวัง ยังเป็นสถานที่ให้การศึกษาย่างไม่มีระบบ เช่น เดิม ต่อมาพระองค์ได้ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปการศึกษาด้วยเหตุผลหลายประการสรุปได้ดังนี้

1. อิทธิพลของชาวตะวันตก อาจพิจารณาได้ 2 ลักษณะคือ

1.1 การรุกรานทางการทหารและการเมือง ชาวตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งได้เข้ามาเมืองไทย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ได้แสดงท่าทีเอารัดเอาเปรียบและเริ่มคุกคามไทย ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่อังกฤษชนะพม่า จีน และมีอิทธิพลเหนือดินแดนมลายู และฝรั่งเศสได้ยึดครองญวน และกัมพูชาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปรีดิกว่าไทยจะตกอยู่ในฐานะลำบาก เนื่องจากดินแดนที่ส่งชาตินี้ยึดครองล้วนแต่มีอาณาเขตใกล้เคียงไทยทั้งสิ้น ดังนั้นพระองค์จึงทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษา เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ และเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ตลอดจนความจำเป็นที่จะต้องตั้งโรงเรียนทำแผนที่ เพื่อปักเขตแดนกันการคุกคาม

1.2 แนวความคิดและวิทยาการใหม่ ๆ ชาวยุโรปที่เข้ามาเมืองไทยด้วยจุดประสงค์ต่าง ๆ ได้นำความรู้ ความคิดและวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่แก่ชาวไทย ซึ่งได้แก่ การเผยแพร่วิชาการในโรงเรียนสอนศาสนา การสอนวิชาชีพแก่สตรี และการรักษาโรคตามวิชาแพทย์สมัยใหม่ ตลอดจนการเสนอตั้งสถานศึกษาขึ้น ดังที่ศาสนาจารย์แซมมวล จี. แมกฟาร์แลนด์ ซึ่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนาได้เสนอให้มีการจัดตั้งวิทยาลัยในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2420¹ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบและโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่พระราชวังนั้นต่อท้าย เมื่อ พ.ศ. 2421 (เรียกชื่อว่าโรงเรียนสวนอนันต์) โรงเรียนนี้ได้สอนวิชาภาษา

¹ วุฒิชัย มุลศิลา, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516) หน้า 45.

อังกฤษ เลข วิชาช่าง ตลอดจนวิชาเพื่อฝึกให้เป็นเสมียน¹ วิทยาการต่าง ๆ ของชาวตะวันตก เหล่านี้นับว่ามีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการศึกษาเป็นอย่างมาก

2. การเกิดกลุ่มอำนาจขึ้นภายในประเทศ

กลุ่มอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นจากความขัดแย้งทางความคิด เนื่องจากผู้นำกลุ่มต้องการรักษาอำนาจทางการเมืองของตน เป็นสำคัญซึ่งอาจจัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ²

2.1 กลุ่มอนุรักษนิยม มีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการ เป็นผู้นำกลุ่ม กลุ่มนี้ต้องการการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อมิให้สูญเสียอำนาจ

2.2 กลุ่มสยามเก่าหรือกลุ่มวังหน้า นำโดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เป็นกลุ่มที่ไม่ต้องการรับความเปลี่ยนแปลง เพราะเห็นว่าจะทำให้พวกตนหมดอำนาจ

2.3 กลุ่มสยามหนุ่มหรือกลุ่มวังหลวง นำโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มนี้ต้องการพัฒนาและปฏิรูปการบริหารประเทศอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศตะวันตก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิรูปการบริหารประเทศขึ้น ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจ ทำให้พระองค์ต้องทรงดำเนินการเพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองและความมั่นคงในราชบัลลังก์ โดยทรงตั้งกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และโปรดให้คัดเลือกบุตรหลานผู้มีตระกูลมาฝึกหัด สำหรับเข้ารับราชการในกรมนี้³ และต่อมาก็ได้ทรงตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการและพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ

¹ อ้างจาก วุฒิชัย มุลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5, หน้า 45-46.

² สมบูรณ์ พรหมภาพ, ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, 2524), หน้า 102-103.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

3. การเสด็จประพาสต่างประเทศ

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ทั้งในเอเชียและยุโรปทำให้ทรงเห็นความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ของประเทศเหล่านั้น ซึ่งจะได้นำมาปรับปรุงใช้ในประเทศไทย โดยเฉพาะในด้านการศึกษา หลังจากที่เสด็จประพาสสิงคโปร์ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งนักเรียนไปเรียนที่สิงคโปร์ เมื่อเสด็จยุโรปก็ได้ทรงสังเกตการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทำให้ทรงเห็นความแตกต่างในด้านการศึกษาระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ

4. การเลิกทาสและยกฐานะของไพร่

นับเป็นความพยายามอย่างยิ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะให้ประชาชนมีความเสมอภาค และฐานะทางสังคมไม่แตกต่างกันมากนัก หลังจากที่ทรงเลิกทาสได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ทรงเห็นความจำเป็นที่จะให้ทาสที่หลุดพ้นได้มีเครื่องมือที่จะใช้ในการยังชีพ เพื่อป้องกันมิให้ทวนกลับไปเป็นทาสอีก ทรงเห็นว่าการศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่ดี

5. ความต้องการบุคคลเข้ารับราชการ

ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เป็นยุคสมัยของการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงประเทศ ทางราชการจึงมีความต้องการที่จะบรรจุบุคคลเข้ารับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความจำเป็นในการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการในหน่วยงานดังกล่าว แทนชาวต่างประเทศที่ทรงว่าจ้างให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในระยะแรกของการเพิ่มหน่วยงานใหม่

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงปรับปรุงและจัดการศึกษาตามแบบใหม่ เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความอยู่รอดของประเทศในเวลาต่อมา

กล่าวได้ว่าพัฒนาการของการศึกษาแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มขึ้นในวังก่อน โดยการตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกเรียกว่าโรงเรียนกุลหรือโรงเรียน¹ ในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. 2414 ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย "เพื่อจะให้รู้หนังสือและคิดเลข ขนบธรรมเนียมข้าราชการให้ชัดเจนจะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป...."²

¹ สุพัตรา ชุมเกต, การศึกษาไทย อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้ม (มปป.)

² คณะกรรมการจัดงานเฉลิมฉลองราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องจัดการศึกษา (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), หน้า 2.

หลังจากนั้นก็ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงสอนภาษาอังกฤษ สังกัดกรมทหารมหาดเล็ก โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษที่พระราชวังนันทอุทยาน โรงเรียนสุนันทาลัย โรงเรียนทหารมหาดเล็กที่วังสราญรมย์และโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เมื่อ พ.ศ. 2415 2422 2423 2424 และ 2425 ¹ ตามลำดับ

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2427 ได้ทรงเริ่มการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ขึ้น โดยการตั้งโรงเรียนที่วัดมหรธพาราม นับเป็นโรงเรียนหลวงแห่งแรกสำหรับทวยราษฎร์ หลังจากนั้นโรงเรียนสำหรับทวยราษฎร์ก็ได้แพร่หลายไปยังวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองเป็น 30 โรงเรียนในพ.ศ. 2429 ²

ใน พ.ศ. 2430 โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น เพื่อทำหน้าที่จัดการเกี่ยวกับการศึกษา และโปรดฯ ให้โอนโรงเรียนต่าง ๆ มาขึ้นกับกรมศึกษาธิการต่อจากนั้นอีก 5 ปี คือ พ.ศ. 2435 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมธรรมการเป็นกระทรวงธรรมการ มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับการศึกษา การศาสนา การพยาบาล และพิพิธภัณฑ์ มีกรมในสังกัดอยู่ 5 กรม คือกรมพระธรรมการกลาง กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑ์ และกรมสังฆการี ³ มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นเสนาบดีคนแรก

ต่อมาหลักสูตรสำหรับการศึกษาฉบับแรกของไทยก็ได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2435 หลังจากนั้นก็ได้มีการประกาศใช้โครงการศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2441 ซึ่งได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือการศึกษาสามัญและการศึกษาพิเศษ โดยที่การศึกษาสามัญ ยังแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับคือมูลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ส่วนการศึกษาพิเศษเป็นการศึกษาวิชาเฉพาะหรือวิชาชีพต่าง ๆ ⁴ เช่นฝึกหัดเป็นอาจารย์ นักกฎหมาย แพทย์ นอกจากนั้นโครงการศึกษาดังนี้ยังได้กำหนดอายุนักเรียนในระดับต่าง ๆ ด้วย นับเป็นแบบแผนของการจัดการศึกษาในระยะต่อมา

¹ กฤษณา สินไชย, 200 ปีของการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 11.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁴ กจช. สบ. 5.2.2.1/8, "ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ", หน้า 40.

ใน พ.ศ. 2441 กระทรวงธรรมการได้ขยายการศึกษาออกไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เป็นผู้ทรงอำนาจการเล่าเรียนในหัวเมืองบังคับการพระอารามทั้งในมณฑลกรุงเทพฯ และหัวเมือง เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์สั่งสอนกุลบุตรทั่วราชอาณาจักร โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเลือกพระที่เหมาะสม และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการศึกษาประจำมณฑลต่าง ๆ ตามที่เห็นสมควร¹ ดังนั้นหลังจาก พ.ศ. 2441 เป็นต้นไป การจัดการศึกษาจึงถูกแบ่งเป็น 2 ภาค คือการจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ และหัวเมือง โดยการจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงธรรมการ ส่วนการจัดการศึกษาในหัวเมืองอยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์โดยการสนับสนุนของกระทรวงมหาดไทย ต่อมาในช่วงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 การจัดการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปอีกคือ กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบในการจัดให้วัดเป็นที่สอนหนังสือทั้งหมด โดยจะสอดส่องให้เด็กชายหญิงเข้าเล่าเรียนด้วย กระทรวงนครบาลรับผิดชอบการจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ ส่วนกระทรวงธรรมการรับผิดชอบการจัดการศึกษาแบบเลี้ยงตัวเอง โดยเก็บค่าเล่าเรียนและบังคับให้นักเรียนหาที่เรียนเอง ตลอดจนจัดให้มีโรงเรียนรัฐบาลระดับประถมศึกษา เมืองละโรงเรียน และระดับมัธยมศึกษามณฑลละโรงเรียน²

นอกจากการจัดตั้งสถานศึกษาและการปรับปรุงระบบการบริหารการศึกษาดังกล่าวแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาแพทย์สมัยใหม่ การปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ การถือกำเนิดโรงเรียนเฉลยศัพท์ * การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู การประกาศใช้พระราชบัญญัติการสอบวิชา การจัดตั้งโรงเรียนเพื่อฝึกหัดทหารตำรวจ ตลอดจนการส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาการสมัยใหม่ในประเทศตะวันตก นับได้ว่ายุคสมัยแห่งการปฏิรูปการศึกษาได้ถือกำเนิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

² กฤษณา สินไชย, 200 ปีการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ, หน้า 33.

³ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 100 ปี การประถมศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527), หน้า 16.

* หมายถึงโรงเรียนราษฎร์

การศึกษาด้านการงานอาชีพในสมัยรัชกาลที่ 5

ถึงแม้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมีได้มีนโยบายส่งเสริม การศึกษาด้านการงานอาชีพอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เพราะจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาแบบ ใหม่ในระยะแรกนั้นคือการผลิตบุคคลเข้ารับราชการ เป็นสำคัญ ในส่วนของการศึกษาด้านการงาน อาชีพของราษฎรทั่วไปยังคงมีสภาพไม่แตกต่างจากอดีตเท่าใดนัก เมื่อมีระบบโรงเรียนที่มุ่งผลิต คนเข้ารับราชการขึ้นทำให้ราษฎรบางส่วนมองเห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชาชีพตามแบบ โบราณน้อยลง ต่างหันมานิยมชมชอบในอาชีพรับราชการแทน ทำให้ผู้นำทางการศึกษาในสมัยนั้น เริ่มมองเห็นโทษของการจัดการศึกษาแบบใหม่ที่มุ่งเน้นความรู้ด้านอักษรวิธี จึงได้พยายามส่งเสริม การศึกษาทางด้านการงานอาชีพควบคู่กันไปในช่วงปลายรัชสมัย แต่อย่างไรก็ดีถ้าพิจารณาตั้งแต่ ต้นจนถึงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ก็จะได้เห็นว่าองค์พระมหากษัตริย์และผู้นำทางการศึกษาตลอดจน บุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่างก็ได้ให้ความสนใจและการส่งเสริมการศึกษาทางด้านการงานอาชีพ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมตามสมควร และการศึกษาทางด้านการงานอาชีพในสมัยนั้นก็ไม่ถูกปล่อย ปลดละเลยเสียทีเดียว ดังจะพิจารณาได้จาก

1. การกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพในโครงการศึกษา 3 ฉบับ แรก ซึ่งถือกำเนิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือโครงการศึกษาระดับ พ.ศ. 2441 2445 และ 2452.
2. การจัดตั้งโรงเรียนพาณิชยการขึ้นหลายโรงเรียน เช่น โรงเรียนพาณิชยการวัด สัมพันธวงศ์ โรงเรียนพาณิชยการวัดมหาธาตุ และโรงเรียนพาณิชยการวัดราชบุรณะ เป็นต้น
3. การจัดกิจกรรมแสดงฝีมือของนักเรียนในงานฉลองครบรอบ 100 ปี ของกรุง รัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2425 ซึ่งกล่าวกันว่าในงานนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยในงานฝีมือของนักเรียนโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นอย่างมาก โดยทรงรับซื้อ งานฝีมือเหล่านั้นทั้งหมด ตลอดจนพระราชทานเหรียญเงินที่ระลึกในงานเป็นรางวัลแก่โรงเรียนนี้ด้วย ¹
4. การที่กรมศึกษาธิการได้จัดตั้ง "สมาคมอาจารย์สมาคม" เมื่อ พ.ศ. 2445 เพื่อ เพิ่มพูนวิทยาการในด้านต่าง ๆ แก่ครู และได้เปิด "สโมสรช่าง" ซึ่งได้มีการสอนวิชาทางช่าง ต่าง ๆ เช่น ช่างเขียน ช่างแกะสลัก ช่างกลึง ช่างมุก ² เป็นต้น

¹ กฤษณา สินไชย, 200 ปี การศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ, หน้า 14.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

5. การกำหนดให้สอนวิชาการงานอาชีพในหลักสูตรประเภทต่าง ๆ เช่น กฎพิภักดิ์ สำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ (หลักสูตร พ.ศ.2435) หลักสูตรสำหรับโรงเรียนสตรี ร.ศ.126 (พ.ศ.2450) หลักสูตรวิสามัญของโรงเรียนมหาพฤฒาราม (สอนวิชา ค้าขายและภาษาต่างประเทศ) ตลอดจนหลักสูตรที่โรงเรียนเกาะสีชัง (สอนวิชาหัตถกรรมและการเพาะปลูก ร่วมกับวิชาสามัญอื่น ๆ) ¹

6. แนวความคิดของบุคคลสำคัญทางการศึกษา

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีบุคคลสำคัญของประเทศหลายท่านได้แสดงแนวคิดที่จะปลูกฝังค่านิยมในการประกอบอาชีพใช้แรงงานตามบรรพบุรุษแก่ประชาชนทั่วไปและการส่งเสริมอาชีพฝีมือของคนไทย บุคคลสำคัญดังกล่าวได้แก่

6.1 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงแนวคิดนี้ไว้ใน "พระมติในการศึกษาของกุลบุตร" และ ลายพระหัตถ์ที่ทรงมีถึงพระศิริธรรมมุนี

6.2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเสนอให้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดการทำมาหากินสำหรับเด็กชาย และโรงเรียนสอนวิชาช่าง

6.3 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนอความเห็นในการตั้งโรงเรียนสอนวิชาชีพและการจัดการศึกษาเป็น 2 แผนก (คือการศึกษาเพื่อการเป็นพลเมืองดีของประเทศและการศึกษาพิเศษ)

แนวความคิดของบุคคลสำคัญของประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 3 ท่านนี้ นับว่าเป็นแบบฉบับของแนวคิดในการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพของนักการศึกษาชาวไทยในสมัยต่อมา

7. การส่งเสริมวิชาช่างฝีมือในราชสำนัก นับเป็นนิมิตอันดีต่อการศึกษาทางด้านการงานอาชีพ เนื่องจากบุคคลชั้นสูงของประเทศในสมัยนั้นได้ให้ความสนใจและการส่งเสริมงานช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ได้มีการฝึกหัดและร่ำเรียนกันในหมู่เจ้านายฝ่ายในและข้าราชการบริพารเป็นที่เอ็กเกริก ดังปรากฏว่ามีการสอนวิชาร้อยกรองดอกไม้สด การเย็บปักถักร้อย และการจัดโต๊ะอาหารแบบยุโรปในสำนักของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ การสอนวิชาการตัดเย็บและการทอผ้าในสำนักสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี โดยเฉพาะสมเด็จพระศรี-

¹ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลยราชสมบัติ... , เอกสารเรื่องจัดการศึกษา. หน้า 153. คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9, ร.ศ. 111, หน้า 68.

สวรินทราบรมราชเทวีนั้น ทรงสนพระทัยในการตัดเย็บและการทอผ้าเป็นอย่างมาก ยิ่งถึงกับทรงตั้ง
โรงเย็บผ้า และฝึกสอนการตัดเย็บเสื้อผ้าขึ้นที่พระที่นั่งทรงธรรมในสวนศิลาลัย และการตั้งโรงทอ
ผ้าขึ้นที่พระตำหนักสวนหงส์ในพระราชวังดุสิต¹ นอกจากนั้นยังปรากฏว่าช่างฝีมือเอกของราชสำนัก
และของประเทศไทยในสมัยนั้นและสมัยต่อมาก็คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา-
นริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเอง ความ
สามารถทางช่างฝีมือที่เป็นเยี่ยมในทุกด้าน ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์นี้ ส่งผลในทาง
ที่ติดต่อการศึกษาด้านการงานอาชีพ โดยเฉพาะทางช่างฝีมือในแง่ที่จะช่วยให้ภาพพจน์ของงานช่าง-
ฝีมือดีขึ้น ทำให้บุคคลทั่วไปมีความเห็นว่างานช่างฝีมือนั้นมีได้ เป็นงานด้อยค่าหรืองานเฉพาะสำหรับ
ผู้ใช้แรงงานอีกต่อไป

ความสนใจในงานช่างฝีมือของบุคคลชั้นสูงในราชสำนักในสมัยนั้นนับว่าอยู่ในระดับ
สูง ดังจะเห็นได้จากในคราวที่มีงานฉลองหอพระสมุดสำหรับพระนครคราวนั้น พระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้มีการประกวดประชันงานช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ของ
ชาววังขึ้น ก็ปรากฏว่ามีงานช่างฝีมือที่ส่งเข้าประกวดเป็นจำนวนมาก² ทำให้งานฉลองหอสมุด-
วชิรญาณ เป็นงานที่รวบรวมผลงานทางช่างที่งดงามประณีตไปด้วยเช่นกัน นับเป็นอีกงานหนึ่งที่แสดง
ว่ากลุ่มบุคคลชั้นสูงของประเทศไทยให้ความสนใจต่อการศึกษาทางด้านการงานอาชีพ

ด้วยเหตุผลหลายประการดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการศึกษาด้านการ
งานอาชีพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนไม่น้อย
ไปกว่าการศึกษาด้านอื่น

สภาพการณ์ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของหลักสูตรการงานอาชีพ

การศึกษาด้านการงานอาชีพในระบบโรงเรียนระดับต่าง ๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น ตั้งแต่
เริ่มมีระบบและหลักสูตรการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการมาโดย

¹ สมภพ จันทระประภา, สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรรคาพิมพ์, 2530), หน้า 77 และ 113-114.

² คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเดลินถวัลยราชสมบัติ..., เอกสารเรื่องจัดการศึกษา
หน้า 94-96. คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 6, รศ.108, หน้า 57.

ลำดับจนถึงปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพการณ์ต่าง ๆ ในอดีต ที่ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของหลักสูตรด้านนี้ทั้งสิ้น ดังจะแยกวิเคราะห์ตามสภาพการณ์ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยสังเขปดังนี้

ด้านสังคม

สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนมีอาชีพในการเพาะปลูก ซึ่งได้แก่ข้าว และพืชผักผลไม้อื่น ๆ ยามว่างจากการทำไร่ทำนาจึงจะหันมาประกอบอาชีพทางหัตถกรรม ซึ่งได้แก่งานช่างประเภทต่าง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพสังคมและภูมิประเทศ ตั้งแต่การจักสาน ทอเสื่อ ทอผ้า การแกะสลัก และการทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น สภาพชีวิตโดยทั่วไปดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ไม่ค่อยพิถีพิถันและมีพิธีรีตองกับการดำเนินชีวิตมากนัก ชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะในสังคมชนบทผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มากกว่าเกียรติยศและเงินทอง การประกอบอาชีพทางการเกษตรและอาชีพอื่นก็ทำไปเพียงเพื่อการอุปโภคบริโภคและการแลกเปลี่ยนกับปัจจัยยังชีพอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตหรือหาแสวงหามาได้ด้วยตนเอง มากกว่าการมุ่งหวังเพื่อการค้ากำไรสร้างความร่ำรวยทางเศรษฐกิจให้แก่ตนเองและพวกพ้อง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ไทยในยุคสมัยต่าง ๆ มิได้พูดถึงชีวิตคนไทยที่เป็นเกษตรกรในแง่ของความร่ำรวยเป็นที่เชิดหน้าชูตาแก่ท้องถิ่นหรือวงศ์ญาติแต่อย่างใด ประวัติศาสตร์ไทยและตำนานเรื่องราวต่าง ๆ ในทุกยุคสมัยต่างมุ่งที่จะถ่ายทอดความมีชื่อเสียงเกียรติยศในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองขององค์พระมหากษัตริย์ ตลอดจนข้าราชการหรือขุนนางต่าง ๆ ชาวบ้านร้านค้าหรือชาวไร่ชาวนาโดยทั่วไปในสมัยก่อนจึงมีหน้าที่เป็นเพียงผู้ผลิตเสบียงอาหารเพื่อส่งไปบำรุงกองทัพของข้าราชการทหารในยามศึกสงคราม และการส่งส่วยสาอากรในรูปของผลผลิตทางการเกษตรให้แก่ชาติบ้านเมืองทั้งสิ้น อาชีพทางเกษตรกรรมจึงเสมือนถูกควบคุมให้อยู่ภายใต้อำนาจของข้าราชการอีกทีหนึ่ง เพราะข้าราชการจะต้องมีหน้าที่ทำไร่ทำนา ตลอดจนตรวจผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการเก็บส่วยสาอากรประเภทต่าง ๆ ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ยิ่งเป็นข้าราชการหรือขุนนางที่ถือศักดินาสูงมีที่ดินที่นาเป็นจำนวนมาก ก็จำเป็นต้องมีชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกรทำหน้าที่เพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรให้แก่ข้าราชการเหล่านั้น หากมีเวลาว่างก็จะผลิตงานช่างต่าง ๆ ที่จำเป็นจำหน่ายแก่ข้าราชการที่เป็นเจ้าของที่นาด้วย เกษตรกรจึงเปรียบเสมือนเป็นป่าวไพร่ของพวกข้าราชการอีกทีหนึ่ง ความรู้สึกที่ตึงเครียดของการทำคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองของผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงาน โดยเฉพาะในด้านเกษตรกรรมและหัตถกรรมของคนไทยจึงมีน้อยมาก ตรงข้ามกับอาชีพข้าราชการ ซึ่งมักจะได้รับอำนาจและอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ในฐานะผู้ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้าน

... อนึ่งก็เป็นโบราณราชประเพณีสืบมา ถ้าข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อยมีความชอบ ใด
ใช้ในราชการแล้ว จะมีราชกิจจรุระไปในที่ใด ๆ แลถึงแก่มรณภาพก็ดี อยู่ภายหลังทรงพระ-
กรุณาชุบเกล้าชุบกระหม่อม เลี้ยงบุตรภรรยาญาติพี่น้อง มิให้ผู้ใดทำข่มเหงได้ ...¹

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ค่านิยมในอาชีพรับราชการของคนไทยในอดีตเป็นไปอย่าง
แน่นอน ยิ่งเมื่อได้เห็นความแตกต่างในสถานภาพระหว่างข้าราชการกับชาวไร่ชาวนา ซึ่งต้องทน
เหน็ดเหนื่อย ต่อสู้กับสภาวะที่ไม่แน่นอนของธรรมชาติ และได้ผลผลิตน้อย อีกทั้งต้องถูกเก็บเป็น
ส่วยสาอากรให้ชาติบ้านเมืองด้วยแล้ว จึงเป็นที่แน่นอนว่าอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องใช้แรงงานนั้น
ด้อยกว่าอาชีพรับราชการมากมายนัก ความเป็นข้าราชการจึงเป็นที่ปรารถนาของคนไทยแต่โบราณมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีระบบโรงเรียนและสถานศึกษา
ประเภทต่าง ๆ ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะเตรียมคนเข้ารับราชการนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้สามัญชนได้
ก้าวไปสู่ตำแหน่งทางราชการได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการที่ต้องการ
ผู้มีความรู้ความสามารถทางวิชาหนังสือ เข้าเป็นเสมียนในหน่วยราชการที่เปิดใหม่ เท่ากับเป็นการ
เพิ่มความนิยมในอาชีพรับราชการแก่คนไทยมากขึ้น ดังข้อความใน "ประกาศเรื่องโรงเรียน" และ
พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่นักเรียนในคราวสอบไล่หนังสือกรมศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 17 เมษายน
ร.ศ. 108 ที่แสดงให้เห็นความสำคัญของข้าราชการและวิชาหนังสือที่ว่า

... อนึ่งทุกวันนี้ ตำแหน่งราชการทั้งปวงที่ต้องมีเสมียนรับเงินเดือน เกิดขึ้นหลายหมู่
หลายกรม ก็พากันร้องหาแต่ นักเรียนซึ่งได้สอบไล่วิชาความรู้ จะให้ไปรับราชการทุกหมู่ทุก
กรม ตัวผู้ทำการยังไม่พอกับการที่มี จนต้องแย่งชิงประมูลเงินเดือนกัน เสมียนเวลานี้เป็นสิ่งที่
ที่หายาก เป็นสิ่งที่มีราคาแพง มีผู้ต้องการโดยมาก สมควรแล้วที่นักเรียนทั้งปวง จะรีบเร่ง
รำเรียนให้รู้จะเข้ารับราชการในตำแหน่งทันเวลาที่ต้องการนี้ ให้เป็นประโยชน์ในราชการ
และเป็นประโยชน์ส่วนตัวด้วย...²

ผลสืบเนื่องจากนโยบายการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนจบออกไป เป็นเสมียนรับราชการใน
เวลานั้น นับว่าได้ผลดีเกินคาด โดยที่ประชาชนจำนวนมากนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพื่อจะได้

¹ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), หน้า 249.

² คณะกรรมการจัดงาน..., เอกสารเรื่องจัดการศึกษา, หน้า 89-90.

(คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 6, ร.ศ.108, หน้า 47.)

จบออกไป เป็นเสมียน เนื่องจากความคิดที่ว่าอาชีพเสมียนรับราชการนั้น เป็นงานที่ไม่ต้องใช้แรงกาย อีกทั้งเป็นหนทางที่จะก้าวไปสู่ตำแหน่งทางราชการระดับสูงในอนาคต ซึ่งจะเป็นที่เชิดหน้าชูตาแก่วงศ์ตระกูล เมื่อมีประชาชนจำนวนมากที่ผ่านการศึกษามาแล้ว เรียนจากโรงเรียนต่างก็พากันละทิ้งอาชีพใช้แรงงานดั้งเดิมตามบรรพบุรุษมุ่งหน้าเข้าสู่อาชีพเสมียนรับราชการ เช่นนี้ก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้น กล่าวคือในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน่วยงานต่าง ๆ ที่ถือกำเนิดขึ้นตามระบบการปกครองแบบใหม่ในระยะแรกของการปฏิรูปการปกครองนั้น ไม่สามารถรับบุคคลจำนวนมากเข้าทำงานได้ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในระยะแรกหมดไป อีกทั้งในกระทรวงและกรมต่าง ๆ ก็มีการฝึกหัดคนเข้ารับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ อยู่ด้วยแล้ว¹ เมื่อพลาดโอกาสในการเข้ารับราชการ เป็นเสมียนก็ทำให้ผู้มุ่งหวังในอาชีพรับราชการเกิดความคับข้องใจอยู่ไม่น้อยเพราะความไม่สมหวังในอาชีพที่ใฝ่ฝัน ครั้นจะกลับไปประกอบอาชีพดั้งเดิมตามบรรพบุรุษหรืออาชีพใช้แรงงานอื่นก็ไม่อาจทำได้ เนื่องจากไม่ได้รับการปลูกฝังและฝึกหัดมาตั้งแต่ต้น ประกอบกับการขาดเจตคติที่ดีต่ออาชีพดังกล่าว จึงต้องไปทำงานรับจ้างเป็น "เสมียนคัดลอก" ได้ค่าจ้างพอประทังชีวิตไปวันหนึ่ง ๆ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกล่าวว่า

... เมื่อคนรู้หนังสือมีดาษดื่น โอกาสที่จะขึ้นในราชการก็แคบเข้าทุกที เมื่อเป็นเช่นนั้นคนผู้ไม่ได้ช่องน่าจะต้องหันไปหาการงานเดิมของตระกูล แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเหตุว่าหากหน้ามาทางหนังสือแล้วก็หาได้สนใจในการนั้นไว้ไม่ จึงทำให้แลเห็นสิ้นเฉพาะในการที่ตนถนัด ที่สุดเป็นแต่เพียงเสมียนคัดลอก ได้ผลน้อย ๆ พอเป็นเครื่องเยียวยาชีวิตให้เป็นไปได้ก็มีโดยมาก²

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ "การศึกษาวิชาหนังสือในชั้นนี้ ของพวกบุตรราษฎร ไม่เป็นอันโยงกับการศึกษาพิเศษสำหรับ کارงานเดิมของตระกูล กลับเป็นเครื่องเปลี่ยนพื้นเพไปในทางใหม่"³ ซึ่งจะต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วน

¹ ประมวลพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 622.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 619.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 620.

บุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่งที่เห็นโทษของการศึกษาที่เน้นเพียงความรู้สามัญเพื่อที่จะได้จบออกไปเป็นเสมียนรับราชการแต่อย่างเดียว ก็คือเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อยังเป็นพระยาวิสุทธ์สุริยศักดิ์ ซึ่งท่านได้หาหนทางแก้ไขโดยการเสนอความเห็นที่จะจัดตั้ง "การศึกษาศิลปศาสตร์เพื่อบำรุงทางเลี้ยงชีพของมหาชน" ที่เรียกว่า Industrial School เมื่อ พ.ศ.2441 ¹ และการเสนอความเห็นที่จะจัดการศึกษาเป็น 2 แผนก คือ การศึกษาสามัญ "สำหรับที่จะให้ราษฎรทั่วไปได้ความรู้ซึ่งควรจะรู้เป็นพื้นสำหรับพลเมือง" กับการศึกษาพิเศษ "สำหรับผู้ที่มีเชาวน์และอุปนิสัยที่จะทำการงานเป็นพิเศษต่าง ๆ" ² นอกจากนั้นยังได้กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพลงในโครงการศึกษา พ.ศ.2441 2445 และ 2452 ซึ่งท่านเป็นผู้มีบทบาทสูงในฐานะผู้เสนอแนวทางในการจัดร่างถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย แต่ค่านิยมในการเป็นเสมียนก็ไม่ลดลงตลอดรัชสมัยนั้น ³

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงธรรมการในสมัยที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นเสนาบดี ก็ได้พยายามเปลี่ยนค่านิยมในการเป็นเสมียนรับราชการของประชาชน ให้หันมาสนใจในการประกอบอาชีพใช้แรงงานที่สุจริตอื่น ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้นว่าการปรับปรุงโครงการศึกษาให้เน้นความสำคัญของการศึกษาด้านการงานอาชีพยิ่งขึ้น ในโครงการศึกษา พ.ศ.2456 2458 และ 2464 การเปิดโรงเรียนอาชีวศึกษาประเภทต่าง ๆ การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรม การปรับปรุงหลักสูตรวิชาการศึกษาอาชีวในระดับต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนขึ้นเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ.2455 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะ "แนะนำชักจูงให้เด็กชายหญิงในปัจจุบันนี้เอาใจใส่ฝึกหัดศิลปการหัตถกรรม ซึ่งเป็นทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ เพื่อจะกันการที่เด็กทั้งหลายพากันนิยมในการเป็นเสมียนให้น้อยลง" ⁴

¹ กจช. ร.5 ศ.2/3, "ความเห็นพระยาวิสุทธ์สุริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ. 117" 8 เมษายน-23 กุมภาพันธ์ 2441

² กจช. ร.5 ศ.2/5, "ทูลเกล้าถวายความเห็นในเรื่องที่จะจัดการศึกษา," หน้า 59-60.

³ แบ่งน้อย ติตติรานนท์, "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์", หน้า 262.

⁴ กจช. ศธ.17/2, "รายงานการแสดงผลศิลปหัตถกรรม พ.ศ.2455," หน้า 37.

ถึงแม้ว่ารัฐบาลและกระทรวงธรรมการจะได้พยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อที่จะให้ประชาชนและเยาวชนไทยเปลี่ยนค่านิยมจากอาชีพเสมียนรับราชการ หันมานิยมชมชอบอาชีพใช้แรงกายอื่น ๆ แต่ก็ดูเหมือนว่านโยบายต่าง ๆ ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่ได้ผลนัก เนื่องจากค่านิยมดังกล่าวได้ฝังลึกลงไปในชีวิตจิตใจของคนไทยโดยทั่วไปเสียแล้ว ยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่า

... เด็ก ๆ ทุกคนซึ่งเล่าเรียนสำเร็จจากโรงเรียนล้วนแต่มีความหวังฝังอยู่ว่า จะได้มาเป็นเสมียนหรือเป็นเลขานุการ และจะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งขึ้นเร็ว ๆ เป็นลำดับ เด็กที่ออกมาจากโรงเรียนเหล่านี้ ย่อมเห็นว่า กิจการอย่างอื่นไม่สมเกียรติยศ นอกจากการเป็นเสมียน...¹

นอกจากนั้นใน "ประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา" พ.ศ. 2456 ก็ได้กล่าวถึงค่านิยมในอาชีพเสมียนรับราชการของผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากโรงเรียนในสมัยนั้น ที่มีได้แตกต่างไปจากเมื่อเริ่มมีระบบการศึกษาใหม่ ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "ปัญหาทางการศึกษา" ขึ้นตั้งแต่สมัยนั้นว่า

... ตามที่ได้สังเกตเห็นมาแล้ว ปรากฏว่านักเรียนผู้ชายที่ได้เข้าเล่าเรียนวิชาพอถึงชั้นมัธยมได้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ยังมีทันจะจบก็พากันออกหากการทำงานทางเสมียนเสียมาก โดยไม่รู้ลึกว่าวิชาที่ได้เล่าเรียนเพียงเท่านั้น ยังเป็นแต่วิชากลาง ๆ และหาเป็นวิชาเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างที่จะทำให้มีความสามารถทำการงานต่าง ๆ ให้ดีได้ไม่ แม้การเสมียนนั้นเองก็ยังไม่ได้เล่าเรียน ลึกแต่ว่ารู้หนังสือแล้วก็อาสาไปทำการเสมียน ซึ่งจะทำดีและถูกต้องสมควรแก่หน้าที่เสมียนก็ยังไม่ได้ ความนิยมอันท่วมไปในทางเดียวเช่นนี้เป็นความเข้าใจผิดของประชาชนจนผู้คนไปล้นเหลืออยู่ในหน้าที่เสมียน ผู้ที่ไม่มีความสามารถพอก็ไม่มีใครรับไว้ใช้ คนเหล่านั้นก็ย่อมขาดประโยชน์โดยหาที่ทำการไม่ได้ ทั้งการหาเลี้ยงชีพที่เหล่าตระกูลของตน เคยทำมา

¹ ประยูต ลิทธิพันธ์, พระมหากษัตริย์เจ้า. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2515), หน้า 470.

แต่ก่อนก็ละทิ้งเสีย จะกลับไปทำก็ต่อไม่ติด จึงเกิดความลำบากขึ้น ความเข้าใจผิดอันนี้ย่อมเป็นเครื่องพาไปในทางอันเสื่อม เสียประโยชน์แก่ตนเองอันหาไม่รู้สึกละ...¹

"ปัญหาทางการศึกษา" ดังกล่าวมีผลสืบเนื่องต่อมาหลายยุคสมัย และดูเหมือนว่าจะมิได้แตกต่างจากสมัยปัจจุบันมากนัก นับว่าค่านิยมในอาชีพรับราชการของคนไทยนั้นมีอาณาภาพสูงยิ่ง ดังนั้นผู้ว่าทางการศึกษาและรัฐบาลในยุคสมัยต่าง ๆ จึงหันมาเปลี่ยนค่านิยมในอาชีพรับราชการของคนไทย ด้วยการปลูกฝังค่านิยมในอาชีพใช้ร่างกายแก่ประชาชนตั้งแต่เยาว์วัย คือการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวิชาการงานอาชีพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งจะต้องเริ่มนับตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาทีเดียว ซึ่งคาดว่าจะได้รับผลต่อการเปลี่ยนค่านิยมในอาชีพราชการได้ดีขึ้น แม้ว่าจะต้องใช้เวลาานมากก็ตาม

ด้าน เศรษฐกิจ

ตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกหลายชาติได้แผ่อิทธิพลเพื่อคุกคามทาง เศรษฐกิจและการเมืองต่อประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติพระองค์ได้ทรงเห็นภัยอันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยมเหล่านั้น จึงทรงเปลี่ยนนโยบายด้านต่างประเทศเสียใหม่โดยทรงหันมาดำเนินนโยบายแบบโอนอ่อนผ่อนตามกับประเทศทางตะวันตกและทรงยอมรับวัฒนธรรมและวิทยาการใหม่ ๆ จากชาวตะวันตก ต่อมาทรงยอมรับสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งเป็นสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2398 ด้วยทรงเกรงว่าถ้าไม่ยอมรับสนธิสัญญานั้นก็จะเกิดผลร้ายแก่ประเทศ และโดยเหตุที่สนธิสัญญาเบาริงนี้ เป็นสนธิสัญญาที่ทำให้ไทยต้องเสียเปรียบทาง เศรษฐกิจแก่อังกฤษหลายประการ โดยเฉพาะการยกเลิกการค้าขายของรัฐและการกำหนดให้เก็บภาษีขาเข้าในอัตราร้อยละสาม จึงได้กลายเป็นแบบอย่างในการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกอื่น ๆ ซึ่งทำให้ไทยต้องเสียเปรียบทางด้าน เศรษฐกิจตลอดมา²

¹ กจช. ร.6 ศ.10/17, "ประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา" 18-30 ตุลาคม พ.ศ. 2456, หน้า 3-4.

² จรรยา แสนจิตต์, "นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2441-2474" (วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มศว. ประสานมิตร, 2524), หน้า 106-107.

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริง ประเทศไทยก็ได้ติดต่อค้าขายกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการเกษตรของประเทศไทยที่เดิมทำการเพาะปลูกออกไป รูปแบบเศรษฐกิจของไทยจึงเปลี่ยนจากแบบเลี้ยงตัวเองมาเป็นแบบเงินตรา ทำให้อุตสาหกรรมในครัวเรือนหลายชนิดที่เคยผลิตเป็นสินค้าออกที่สำคัญสลายตัวไป เพราะภาชีขาเข้าอยู่ในอัตราต่ำ ประกอบกับราคาข้าวต่างประเทศสูงขึ้นมาก ชาวนาไทยจึงหันมาปลูกข้าวมากขึ้น และได้ทอดทิ้งอุตสาหกรรมในครัวเรือนบางอย่างที่ได้ประกอบกันมา เป็นเหตุให้สินค้าต่างประเทศเข้ามาตีตลาดเมืองไทย ประกอบกับรัฐบาลไทยไม่ให้การสนับสนุนในด้านการค้า และอุตสาหกรรมเท่าที่ควร เพราะตระหนักถึงภัยจากจักรวรรดินิยมมากกว่าการเศรษฐกิจ จึงมุ่งปฏิรูปการปกครองเป็นหลัก ส่วนในด้านอาชีพนั้นได้มุ่งทำนุบำรุงการเกษตรกรรมเพียงด้านเดียว ทำให้ชาวจีนถือโอกาสเข้ามาประกอบอาชีพทางการค้าขาย และการช่างฝีมือแทน ¹ ดังปรากฏว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ชาวจีนได้เข้ามาประกอบอาชีพในเมืองไทยแทบทุกชนิด ตั้งแต่อาชีพค้าขาย กรรมกรรับจ้าง ช่างฝีมือ ตลอดจนอาชีพเจ้าภาษีและนายอากรต่าง ๆ และกุมเศรษฐกิจของประเทศไทยทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองภาคใต้ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ทุกเมืองมีชาวจีนเป็นเจ้าภาษี นอกจากนั้น ชาวจีนยังสามารถแข่งขันเอาชนะชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยสมัยนั้นอีกด้วย ² จึงปรากฏว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น การค้าของกรุงเทพฯ อยู่ในมือของชาวจีนถึง ร้อยละ 62 ส่วนที่อยู่ในความควบคุมของบริษัทอังกฤษมีเพียงร้อยละ 26 เท่านั้น ³

นอกจากชาวจีนและชาวอังกฤษแล้ว เศรษฐกิจของประเทศไทยในสมัยนั้นยังอยู่ในความควบคุมของชาวอินเดียและชาวยุโรปอื่น ๆ หลายชาติ จึงทำให้รัฐบาลในสมัยนั้นได้เริ่มหันมาสนใจในการส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจของชาวไทยกันขึ้นบ้าง ดังเช่น การที่เสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการโดยพระราชดำริเห็นชอบของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดงานแสดงการ

¹ จรรยา แสนจิตต์, "นโยบายและการจัดการการศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2441-2474" หน้า 107-108.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-110.

³ พรเพ็ญ ขึ้นตระกูล, "การใช้เงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)", (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 52.

กสิกรรมและพาณิชย์การขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2453 และต่อมากระทรวงธรรมการก็ได้จัดงานแสดงศิลป-
หัตถกรรมของนักเรียน ซึ่งในอีก 2 ปีต่อมาก็ได้เพิ่มการแสดงสินค้าทางพาณิชย์การของพลเมือง
เข้าไปด้วย เพื่อที่จะแนะนำชักชวนให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการหัตถกรรมและการค้าขาย ซึ่งจะ
ส่งผลในทางเศรษฐกิจด้วย แต่ก็ไม่ได้ผลนัก เนื่องจากในสมัยนั้น อาชีพเสมียนรับราชการกำลัง
ครองความนิยม เป็นอย่างสูงในความรู้สึกของคนไทย และต่อมาเมื่อปรากฏว่าสินค้าที่ประชาชนส่ง
เข้ามาแสดงมีน้อยลง คำว่า "พาณิชย์การของพลเมือง" จึงหายไปเป็นที่สุด และก็นับว่าการส่งเสริม
ให้ประชาชนหันมาสนใจในการค้าขายและการ เศรษฐกิจที่สองกระทรวงดังกล่าวได้จัดขึ้นไม่เป็นผล
สำเร็จนัก

สาเหตุที่รัฐบาลในสมัยนั้นไม่สามารถพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมการลงทุน
ให้แก่ประชาชนชาวไทย เพื่อจะให้ระบบเศรษฐกิจได้กลับมาตกอยู่ในมือของคนไทยบ้างนั้น อาจจะ
เป็นเพราะเหตุผลใหญ่สามประการคือ

1. คนไทยไม่มีความถนัดในอาชีพค้าขาย โดยทั่วไปรักที่จะอยู่กับท้องถื่นและประกอบ
อาชีพที่ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนต่างถิ่นมากนัก ซึ่งได้แก่อาชีพ เกษตรกรรมที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้ผล
ประโยชน์พอเลี้ยงชีวิตและครอบครัวได้ นอกจากนั้นยังมีฝืนที่จะให้บุตรหลานได้มีอาชีพรับราชการ
มากกว่าค้าขาย ดังคำพูดที่ว่า "สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง"

2. รัฐบาลให้ความสำคัญแก่นโยบายด้านการ เมืองและการทหารมากกว่าด้าน เศรษฐกิจ
เนื่องจากสมัยนั้น เป็นช่วงที่อิทธิพลจากจักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังรุนแรง และไทยได้ เห็นความปราชัย
ที่ประเทศเพื่อนบ้านมีต่อจักรวรรดินิยม เหล่านั้น ประกอบกับการที่ไทยต้องสูญเสียดินแดนบางส่วนให้แก่
อังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งอาจลุกลามไปสู่การสูญเสียอิสรภาพ ทำให้ผู้นำประเทศต้องคำนึงถึงความ
อยู่รอดปลอดภัยของประเทศมากกว่าการอยู่ดีกินดีของพลเมือง

3. การขาดเงินงบประมาณ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการลงทุนในด้านการ เมืองและ
การทหารมากเกินไป การที่ต้องพัฒนาประเทศในขอบเขตจำกัดอันสืบเนื่องมาจากสนธิสัญญา เบนริง
และการที่ไม่ต้องการกู้เงินจากต่างประเทศ หรือให้ชาวต่างประเทศเข้ามาลงทุน เนื่องจากผู้นำ
ประเทศเกรงว่าจะนำไปสู่กรณีพิพาทระหว่างประเทศ ¹

¹ แ่งน้อย ติตติรานนท์, "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์",
หน้า 265.

เมื่อรัฐบาลไม่ลงทุนให้ราษฎรทำการค้าขาย ก็เป็นการยากที่ราษฎรจะลงทุนเอง เพราะชาวไทยไม่มีความรู้และเงินทุนพอ ดังนั้นในช่วงเวลาสามอายุคน ชาวจีนที่ทำการพาณิชย์ ก็มีความเป็นปึกแผ่นทางเศรษฐกิจจนคนไทยไม่สามารถแทรกเข้าไปได้

ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเริ่มวิตกกังวลถึงภัยอันตรายต่อเศรษฐกิจของชาติที่ตกอยู่ในมือชาวจีนและชาวต่างชาติอื่น ๆ หากปล่อยไว้ก็จะส่งผลกระทบต่อความก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศได้² จึงทรงพยายามแก้ไขด้วยการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้ลึกใน เรื่องของชาตินิยม ตลอดจนคำนึงมในการประกอบอาชีพใช้แรงงาน ในบทพระราชปณิธานและพระราชดำรัสในที่ต่าง ๆ ในส่วนของกระทรวงธรรมการนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดี ก็ได้สนองพระบรมราโชบายแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยการให้การศึกษแก่ราษฎรเพื่อให้เกิดความรู้ ความคิดเท่าทันชาวต่างชาติ และพร้อมที่จะดำเนินการค้าขายได้เอง เป็นการกู้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของชาติ ให้กลับมาอยู่ในมือของคนไทย เพราะเห็นว่าเมื่อราษฎรได้รับการศึกษาย่อมเกิดการพัฒนาตนเองและสามารถทำกิจการต่าง ๆ ได้ ดังนั้นกระทรวงธรรมการจึงเริ่มดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎร เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติในอนาคต โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเกี่ยวกับงานอาชีพ ในด้านหัตถกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรม เพราะเมื่อราษฎรได้รับการศึกษาในวิชาดังกล่าวทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ก็ย่อมส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชาติ ในด้านการสร้างวัตถุดีบ การผลิตสินค้าตลอดจนการค้าขายสินค้าได้เอง ผลกำไรก็จะตกแก่ประเทศชาติและเมื่อผู้มีความถนัดในวิชา ด้านการงานอาชีพดังกล่าวข้างต้นได้นำไปใช้ประกอบอาชีพได้จริง ก็จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกมาอยู่ในมือคนไทยแทนชาวต่างชาติ ซึ่งจะสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติในที่สุด³ ดังแนวคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ว่า

¹ แ่งน้อย ติตติรานนท์, "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์", หน้า 266.

² จรรยา แสนจิตต์, "นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย..." หน้า 111.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-113.

... ราษฎรของเราทุกวันนี้ ยังไม่ได้รับการศึกษาอันสมควรแก่อัธภาพและควรแก่สมัย ต้องแพ้ชาวต่างประเทศในการแข่งขันแห่งอาชีพทุกอย่างไป... การให้มีการศึกษาสำหรับชาติ เขยิบภูมิรัฐของชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันทั้งหมด เป็นหนทางป้องกันความอภัพดังกล่าวแล้วได้ส่วนหนึ่งโดยแท้จริงอยู่มีเหตุอื่น ๆ อีกมากหลายที่ทำให้คนไทยต้องการแต่จะทำราชการ และ ทำให้คนไทยสู้การแข่งขันของจีนและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ไม่ได้ แต่คนไทยทั้งหมดดีพอที่จะดัดแปลงแก้ไขให้ทันสมัยและทันเพื่อนได้ การดัดแปลงเช่นนี้คืออะไร ? คือการศึกษาสำหรับชาติ National Education ที่ให้ทุกคนเรียนตามควรแก่อัธภาพ เป็นการเขยิบภูมิรัฐของชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันทั้งหมดนั่นเอง...¹

นอกจากนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรียังได้กล่าวถึงความจำเป็นในการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสเล่าเรียนวิชาเกี่ยวกับกรงานอาชีพ เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพและ เศรษฐกิจของคนไทยว่า

... สำหรับประเทศสยามซึ่งเป็นประเทศเพาะปลูก อาชีพของราษฎรย่อมเป็นไปในทางกสิกรรมเป็นหลัก... แต่การจัดก็จะเป็นการยากที่จะเป็นผลสำเร็จ เพราะเมื่อจบประถม 3 แล้ว นักเรียนก็มุ่งเรียนต่อในชั้นมัธยม เพื่อจะได้ไป เป็นเสมียน การจัดโรงเรียนเพาะปลูกจะประสบผลสำเร็จได้ก็โดยการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาเท่านั้น ...²

ดังนั้นพระราชบัญญัติศึกษานับแรกก็ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2464 ปีเดียวกับที่มีโครงการศึกษานับใหม่ (คือฉบับ พ.ศ. 2464) ซึ่งได้ปรับปรุงขึ้นจากโครงการศึกษานับก่อน ๆ เพื่อเน้นความสำคัญของการศึกษาด้านการงานอาชีพโดยเฉพาะกล่าวคือ

1. กำหนดให้นักเรียนชายที่จบชั้นประถมปีที่ 3 แล้ว ต้องเรียนวิชาการงานอาชีพในชั้นประถมวิสามัญอีก 2 ปี (คือชั้นประถมปีที่ 4 และ 5) จึงจะออกจากโรงเรียนได้ ส่วนนักเรียนหญิงเมื่อจบชั้นประถมปีที่ 3 แล้ว สามารถเข้าเรียนในระดับมัธยมวิสามัญชั้นต่ำได้เลย

¹ กช.ร.6 ศ.10/42, "แผนการศึกษาสำหรับชาติ", 17 พฤศจิกายน-28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2462, น 13.

² กช.ร.6 ศ.4/16, "ความเห็นเรื่องจัดการโรงเรียนกสิกรรมชั้นประถมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี," 3 มิถุนายน 2459.

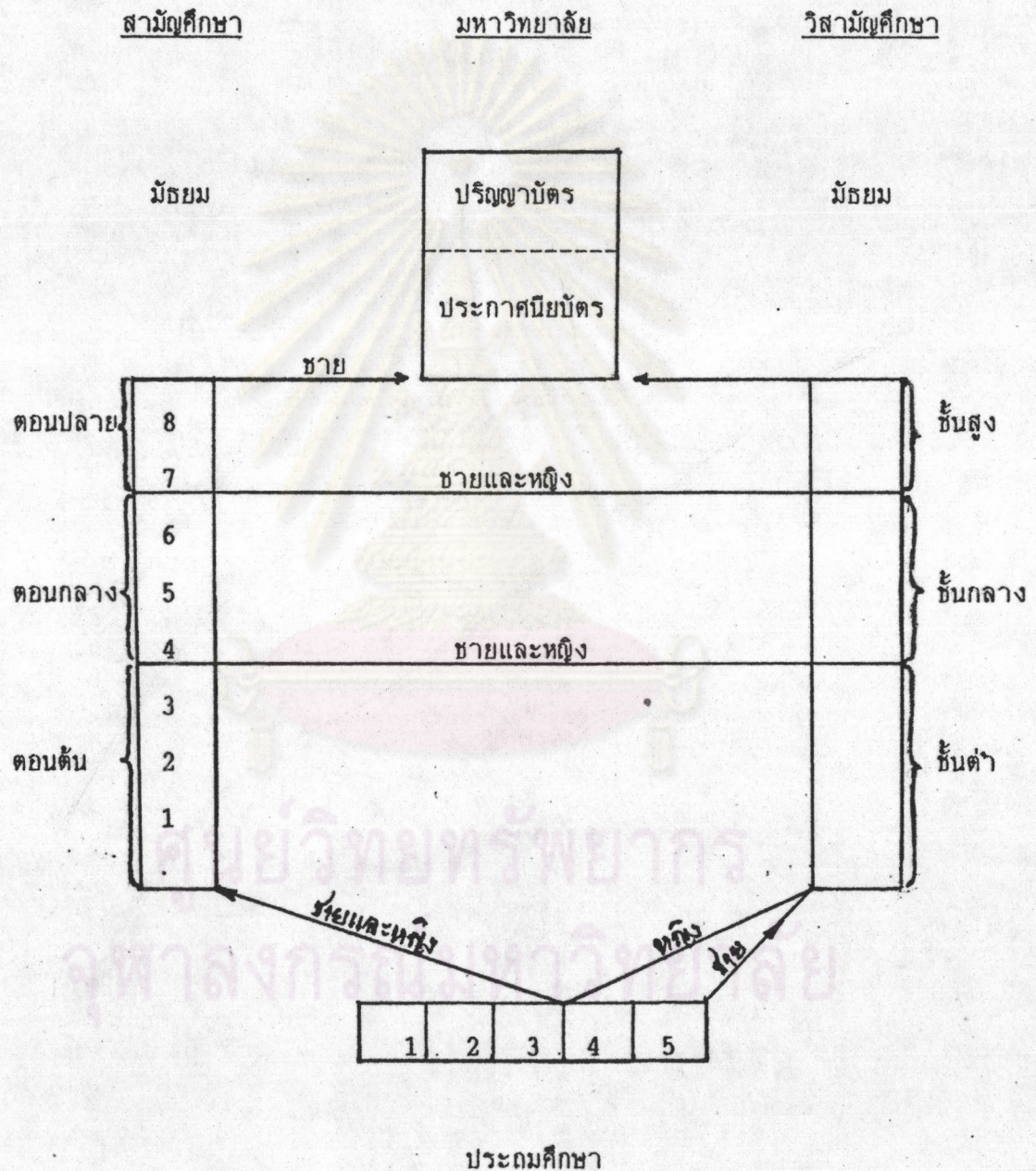
2. แบ่งวิสามัญศึกษาเป็น 3 ชั้นคือ มัธยมวิสามัญชั้นต่ำ มัธยมวิสามัญชั้นกลางและมัธยมวิสามัญชั้นสูง ซึ่งทุกชั้นมีได้กำหนดเวลาเรียนไว้ เพื่อให้ยึดหยุ่นได้ตามประเภทวิชา

3. เปิดโอกาสให้ผู้จบมัธยมสามัญในชั้นสุดท้ายของแต่ละตอนมีโอกาสเข้าเรียนมัธยมวิสามัญได้ และผู้จบมัธยมวิสามัญชั้นสูงสามารถเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 แสดงระบบการศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2464

4. ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมัธยมวิสามัญศึกษาเข้าเรียนในชั้นมัธยมวิสามัญ ทั้งนี้ เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนวิชาชีพให้มากที่สุด ¹

นอกจากนั้นใน พ.ศ. 2464 ก็ได้มีหลักสูตรใหม่ที่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อเน้นความสำคัญของวิชาการทำงานอาชีพ เช่นกัน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาชั้นได้เพิ่มเนื้อหาวิชาทางด้านการทำงานอาชีพให้เลือกเรียนได้หลายสาขาว่าหลักสูตรฉบับก่อน ๆ

นอกจากการปรับปรุงโครงการการศึกษา การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา และการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาแล้ว ในสมัยที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการนั้น ท่านได้ดำเนินการจนสามารถจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุ่กรรรมหวัง เมื่อ พ.ศ. 2460 เพื่อผลิตครูสอนวิชาเกษตรกรรมในโรงเรียนประถมวิสามัญ แทนการใช้ครูที่สอนวิชาสามัญ เช่นแต่ก่อน นอกจากนั้นท่านยังสืบทอดเจตนารมณ์ในการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเสนาบดีกระทรวงธรรมการคนก่อนริเริ่มจัดขึ้น โครงการต่าง ๆ ที่ท่านจัดขึ้นก็เพื่อลดค่านิยมในอาชีพรับราชการ และส่งเสริมการประกอบอาชีพเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนชาวไทยทั้งสิ้น แต่การส่งเสริมดังกล่าวก็ไม่ได้ผลนักทั้งในเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งเสนาบดีและช่วงเวลาต่อมา ทั้งนี้เกิดจากปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านสังคม เนื่องจากค่านิยมในอาชีพรับราชการยังอยู่ในความนิยมของประชาชนอย่างเหนียวแน่น จึงไม่นิยมให้บุตรหลานเรียนต่อในชั้นมัธยมวิสามัญ หรือจบออกมาเพื่อที่จะมีอาชีพใช้ร่างกาย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของข้าทาสบริวาร ส่วนชาวไทยในชนบทซึ่งถนัดในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบโบราณที่มักพึ่งพาอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าเกษตรกรรมแผนใหม่ที่ต้องใช้กลวิธีและเครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ ซึ่งจะเพิ่มภาระให้แก่เกษตรกรไทยที่ค่อนข้างจะมักน้อย จึงไม่ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต ทำให้ได้ผลผลิตน้อย อีกประการหนึ่งนั้นเล่าชาวไทยมักถือว่างานช่างประเภทหัตถกรรมนั้นเป็นงานอดิเรก ที่จะทำกันในยามว่างจากอาชีพเกษตรกรรม มีช่างานที่ถือเป็นอาชีพโดยตรง จึงไม่ได้กระทำกันอย่างจริงจัง ส่วนการค้าพานิชย์นั้นมักเข้าใจกันว่าจะสู้ชาวต่างชาติไม่ได้ นอกจากนั้นในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา สินค้าที่ผลิตจากโรงงานต่างประเทศได้เข้าสู่เมืองไทยเป็นอันมากและมี

¹ ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "เอกสารประกอบการสอนวิชา 411600 หลักและพื้นฐานการศึกษาไทย," หน้า 31. (จัดสำเนา)

ราคาถูกกว่าสินค้าที่ผลิตจากฝีมือคนไทย ทำให้ประชาชนทั่วไปหันมานิยมชมชอบสินค้าต่างประเทศ เป็นเหตุให้ผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมในเมืองไทยขาดแรงจูงใจที่จะผลิตสินค้าประเภทหัตถกรรมที่มีคุณภาพออกจำหน่าย ประกอบกับในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 บุคคลสำคัญระดับสูงของประเทศกลับ เป็นผู้ดำเนินการนิยมนำสินค้าต่างประเทศเสียเอง การจะชักจูงให้ประชาชนหันมานิยมชมชอบสินค้าที่ผลิตจากฝีมือคนไทยด้วยกันเองจึงเป็นเรื่องยาก

2. ด้านงบประมาณ เนื่องจากผู้นำประเทศและรัฐบาลไทยในสมัยนั้น มีความเห็นว่าการอยู่รอดของชาติบ้านเมืองนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เนื่องจากในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมาเป็นยุคสมัยแห่งการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจทางตะวันตก ประกอบกับการที่ไทยต้องเสียดินแดนบางส่วนเพื่อรักษาเอกราชของชาติให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ไทยต้องเตรียมพร้อมในด้านการป้องกันประเทศอยู่เสมอ ดังนั้นจึงมุ่งจัดสรรงบประมาณเพื่อการทหารมากกว่ากิจการอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากงบประมาณรายจ่ายเฉลี่ยประจำปีของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2447-2448 ถึง พ.ศ. 2481-2482 ซึ่งมีดังนี้

	เปอร์เซ็นต์
การทหาร	25
มหาดไทย	20
เงินส่วนราชสำนัก	10
การพัฒนาเศรษฐกิจ	10
การสร้างทางรถไฟ	5
การสร้างทางหลวง	3
อื่นๆ	2
การปรับปรุงนครกรุงเทพฯ	7
การศึกษา	6 ¹

จะเห็นว่างบประมาณทางการทหารนั้นสูงมากเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ แม้แต่ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่จักรวรรดินิยมตะวันตกหมดไปจากเอเชีย

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, พัฒนาการเศรษฐกิจประเทศไทย, (พระนคร: โรงพิมพ์วิทย์วิทยากร, 2511), หน้า 23.

ยากเนิ่นนานแล้วก็ตาม แต่งบประมาณของกระทรวงกลาโหมก็ยิ่งสูงมากอยู่เช่นเดิม คือ ตั้งแต่ พ.ศ.2469 ถึง พ.ศ.2475 จะได้เฉลี่ยปีละ 12.5 ล้านบาท ซึ่งสูงเป็นอันดับ 2 รองจาก กระทรวงมหาดไทย ในขณะที่กระทรวงธรรมการ ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาได้รับเฉลี่ยเพียง ปีละ 3.4 ล้านบาทเท่านั้น * ซึ่งจัดว่าอยู่ในลำดับท้าย ๆ ของกระทรวงอื่น ๆ

จึงเห็นได้ว่างบประมาณทางการศึกษาของประเทศไทยนั้นมีน้อยมาก ในขณะที่กระทรวงธรรมการต้องรับผิดชอบงานมากมาย โอกาสที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพของงานต่าง ๆ ให้ดีขึ้นจึง ทำได้ยาก แม้แต่ในเรื่องของการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญยิ่งกระทรวงธรรมการ ก็ไม่สามารถจัดสรรงบประมาณเพื่อกระทำได้ เต็มที่จึงต้องเรียกเก็บเงินพิเศษซึ่งเรียกว่า "เงินศึกษาพลี" จากชายฉกรรจ์อายุตั้งแต่ 18 ถึง 60 ปี ในอัตราปีละ 1 ถึง 3 บาท มาเป็น เงินใช้จ่ายในด้านกิจการโรงเรียนประชาบาล หลังจากการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ดังนั้นการที่จะส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจก็ทำไปไม่ได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นนั้นก็ต้องเจียดจ่ายเงิน จากการศึกษาสามัญมาตั้ง และเมื่อตั้งแล้วก็ต้องประสบกับปัญหางบประมาณตลอดมา จนต้องโยก ย้ายไปอยู่จังหวัดต่าง ๆ ถึง 3 จังหวัด ในเวลาเพียง 8 ปี และต่อมาก็ต้องยกเลิกเสียภายหลัง การก่อตั้งมาเพียง 16 ปีเท่านั้น ¹

นอกจากนั้นนโยบายการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรม "เพื่อแนะนำชักจูงให้เด็กชายหญิง เอาใจใส่ฝึกหัดศิลปการหัตถกรรมซึ่งเป็นทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ" ที่กระทรวงธรรมการได้ริเริ่มจัดมา ตั้งแต่ พ.ศ.2455 นั้น ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินเท่าที่ควรในอีก 2-3 ปีต่อมา ดังจะเห็น ได้จากในพ.ศ.2459 ซึ่งกระทรวงธรรมการมีความจำเป็นต้องย้ายไปจัดที่สวนมิสกวันแทนสถานที่ เดิมซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นมา กระทรวงธรรมการไม่สามารถจ่ายเงินงบประมาณที่ได้รับจำนวน 3,500 บาท ให้พอได้ ทั้ง ๆ ที่ได้มีความพยายามประหยัดเงินเป็นอย่างมาก แต่ก็ต้องใช้เกินงบ

* สรุปรจาก "แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบสองร้อยปีแห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ : พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร" ของ นิรมล สวัสดิบุตร หน้า 36.

¹ มนูญ ลาชโรจน์ "นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว", (วิทยานิพนธ์ มศว.ประสานมิตร, 2521), หน้า 66-71.

ไป 1580.15 บาท¹ จึงได้ขออนุญาตต่อกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อจ่ายเงินที่เกินนั้นจากเงิน
ค่าใช้จ่ายของกรมศึกษาธิการ แต่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติก็ไม่ยินยอมโดยให้เหตุผลว่า

... แม้แต่ว่ากระทรวงธรรมการจะหาเงินเหลือในกระทรวงของตนเอง โอนมาจ่ายก็
ไม่ควรอนุญาต เพราะเงินที่เหลือจ่ายนั้น เป็นเงินที่กำหนดไว้สำหรับการจำเป็นโดยเฉพาะ
ส่วนการที่จะกระทำเพื่อผลทางอ้อมได้แก่แสดงศิลปหัตถกรรมนี้เป็นเงินอุทิศพิเศษส่วนหนึ่ง ไม่
สมควรที่จะเอาเงินมาทุ่ม เทให้จ่ายให้เกินขีดขึ้นไป แลถึงในขณะที่เงินอัตรัดเช่นนี้ สิ่งที่ไม่ได้
ประโยชน์โดยตรงแล้วไม่จำเป็นจะจ่ายหรือจ่ายให้เกินลงไปทีเดียว²

ต่อ เมื่อกระทรวงธรรมการได้ชี้แจงเหตุผลและรายละเอียดของสาเหตุที่ต้องใช้เงิน เกิน
ลงไป รวมทั้งเสนอรายจ่ายของงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนทั้งของปีก่อนและปีนั้นมาด้วย
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงอนุญาต แต่ก็ทำด้วยข้อความที่ว่า "...แต่ถ้าได้ตรวจราย
ละเอียด เห็นว่ามีรายจ่ายที่ไม่ควรหรือเกินควรไป จะต้องขอให้ส่งเงินคืนภายหลัง"³ กับทั้งได้
ดำเนินการกระทำในเรื่องการใช้จ่ายเงิน เพื่อจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนของกระทรวงธรรม-
การว่า

... เห็นว่าเงินใช้จ่ายในการแสดงศิลปหัตถกรรมนี้เป็นเงินอุทิศพิเศษส่วนหนึ่ง เมื่อได้มี
เงินอนุญาตไว้เพียงไร ก็ควรจะประหยัดการใช้จ่ายอย่างเคร่งครัดอย่าให้จำนวนเงิน เกิน
กว่าที่กำหนดไว้จึงจะ เป็นการที่สมควร การประหยัดเช่นนี้กระทรวงธรรมการย่อมสามารถที่
จะตรึงรัดตัดทอนในส่วนที่ไม่จำเป็นจริง ๆ ได้อยู่ ถ้าเห็นว่าเป็นการจำเป็นไปเสียทั้งนั้น
อย่าว่าแต่จำนวนเงินเพียงใดเลยก็ย่อมจะใช้จ่ายให้เกินไปได้ การกำหนดรายจ่ายเป็นของ
สำคัญส่วนหนึ่ง ถ้าแม้ว่าจับจ่ายใช้สอยให้เกินไปกว่าวงเงินที่กำหนดไว้ ก็ย่อมที่จะ เป็นการติด
ขัดแก่ทางราชการได้ เพราะรายจ่ายเงินในราชการแผ่นดินจะมีแต่เฉพาะรายนั้นก็หามิได้
ย่อมมีรายจ่ายอยู่เป็นอันมาก จะเห็นว่ารายนี้เกินจะ เอาเงินรายเหลือมาเฉลี่ยจ่ายนั้นไม่ชอบ

¹ กจช. ศธ.17/11, "การแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชย์การประจำปี 2463, 16
สิงหาคม-19 มีนาคม 2469, หน้า 80.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-72.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

เพราะราชการในข้างหน้าจะมีต่อไปซึ่งจะต้องจ่ายเงินอย่างไรก็ทราบล่วงหน้าไม่ได้ เมื่อเงินเหลือตามยอดงบประมาณก็เป็นผลดีที่จะเก็บออมไว้สำหรับจ่ายราชการในข้างหน้าต่อไป จะถือว่ามีเงินเหลือรายหนึ่งก็โอนไปจ่ายเสียในรายหนึ่งนั้นไม่ควรเลย...¹

เมื่อสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นเวลาใกล้เคียงกับการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั่วโลกเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศไทยด้วย ประกอบกับภาวะการเงินภายในประเทศในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฝืดเคือง ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2468 ต้องทรงรับภาระแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างหนักยิ่ง โดยการประหยัดรายจ่ายของประเทศลงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ วิธีหนึ่งที่ทรงใช้คือ การลดจำนวนข้าราชการ การยุบหน่วยการปกครอง เช่น ยุบมณฑลลงเหลือ 10 มณฑล ยุบจังหวัดเหลือ 70 จังหวัด ยุบกรมบางกรมในกระทรวงศึกษาธิการ การยุบครั้งนี้ย่อมส่งผลถึงการศึกษาด้วย ทำให้การประถมศึกษาไม่สามารถขยายตำบลที่จะใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาออกไปได้อีก² ทำให้การจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพในโรงเรียนประถมศึกษากระทำไปไม่ได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2472 ก็มีการยกเลิกการเก็บเงินศึกษาพลีเพื่ออุดหนุนการศึกษาประชาชนบาลเสียด³ โดยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะจ่ายเงินแทนให้ปีละ 3 ล้านบาท ตั้งแต่ พ.ศ. 2473 เป็นต้นไป* ซึ่งพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยนั้นทรงกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

¹ กจช. ศธ. 17/11, "การแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยกรรมประจำปี 2459" 16 สิงหาคม - 19 มีนาคม 2459, หน้า 83-84.

² พันัส หันนาคินทร์, การศึกษาของไทย (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 138.

³ กจช. สบ. 2.32/23 "บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ", 14 กุมภาพันธ์ 2473.

* ในพ.ศ. 2475 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จ่ายเงินทดแทนให้เพียง 1,500,000 บาท

...ได้กำชับให้เจียดจ่ายอย่างเบียดกรอที่สุด ข้าจะขยายภายในวงเงินนั้นอีก เห็นว่าจะทำไม่ได้ เพราะการโรงเรียนประชาบาลจะกำหนดจำนวนนักเรียนให้ตายตัว เหมือนกำหนดข้าราชการประจำกรม ประจำกระทรวงนั้นหาได้ไม่ มีแต่จะขึ้นไปทุกที สำหรับท้องที่ที่ข้าพระราชบัญญัติอยู่แล้ว ที่ถูกจำจะต้องขึ้นงบประมาณอยู่เสมอ ... เพราะฉะนั้นการศึกษาประชาบาลตามหัวเมืองไม่มีทางที่จะขยายเขต แต่จะพยายามประคองงานมิให้เสีย และมีให้ถอยลงไปได้ ภายในวงเงินที่ได้อยู่แล้ว...¹

เมื่อไม่สามารถขยายการศึกษาประชาบาลตามหัวเมืองออกไปได้ทั่วถึง เพราะขาดงบประมาณ ก็ทำให้การศึกษาวิชาการงานอาชีพในระดับชั้นประถมศึกษาที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีคนก่อนได้มีความพยายามที่จะให้เป็นไปอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพก็ไม่อาจทำได้

ด้วยเหตุที่กระทรวงธรรมการต้องประสบกับปัญหาในด้านงบประมาณอย่างมากมาหลายประการ เช่นนี้ นโยบายที่จะให้การศึกษาวิชาการงานอาชีพทั่วหน้า เพื่อส่งผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในสมัยนั้น จึงมีอาจสำเร็จผลในระยะเวลาอันสั้น

ด้านการเมือง

ในการวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ด้านการเมืองที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของหลักสูตรการงานอาชีพนั้น ผู้วิจัยจะแยกวิเคราะห์ในประเด็นใหญ่ 3 ประเด็น คือการปรับปรุงและพัฒนาประเทศไทยให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 แนวความคิดของบุคคลสำคัญทางการศึกษาสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

การปรับปรุงและพัฒนาประเทศไทยให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2411 พระองค์ได้ทรงตระหนักถึงภัยจากจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งเริ่มคุกคามไทยมาตั้งแต่ช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อทรงเห็นว่าประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า ญวน เขมร และดินแดนมลายูบางส่วนตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศเหล่านั้นก็ทำให้ทรงเห็นว่าไทยจะตกอยู่ในอันตราย จึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะปรับปรุง

¹ กจช. สบ. 2.32/23 "บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ", 14 กุมภาพันธ์ 2473.

ประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า เพื่อให้ทัดเทียมหรือใกล้เคียงกับประเทศทางตะวันตก ซึ่งจะได้เป็นอำนาจต่อรองในการป้องกันประเทศ ดังนั้นรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นยุคสมัยแห่งการปฏิรูปประเทศในทุกด้าน ทั้งด้านการปกครอง การทหาร การคมนาคม การสาธารณสุข การศาล การคลัง ตลอดจนการศึกษา ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของราษฎร ดังนั้นการจัดการศึกษาในรัชสมัยของพระองค์ซึ่งเริ่มจากในพระบรมมหาราชวัง ก็ได้แพร่ขยายไปสู่ราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร ซึ่งถือเป็นการจัดการศึกษาตามแบบใหม่หรือการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยในระยะแรกของการจัดการศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกบุคคลเข้ารับราชการในหน่วยงานใหม่ที่เพิ่มขึ้นจำนวนมากตามความต้องการของบ้านเมือง ซึ่งมีผลมาจากการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ นั้นเอง โดยที่ทรงเห็นว่าประเทศชาติจะเจริญได้ ต้องอาศัยคนที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ในการนี้ก็จะต้องใช้การศึกษานี้จะทำให้คนมีความรู้ในวิชาหนังสือ ดังพระราชดำรัสที่ว่า

... วิชาหนังสือ เป็นวิชาที่นับถือ และเป็นที่สรรเสริญมาแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่งนับแต่พระมหากษัตริย์เป็นต้น จนตลอดราษฎรพลเมืองสมควรและจำเป็นจะต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง... เพราะฉะนั้นฉันจึงได้มีความมุ่งหมายตั้งใจที่จะจัดการเล่าเรียนทั่วไปทั้งบ้านทั้งเมือง ให้เป็นการรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยเร็ว...¹

ต่อมาจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนได้มีความรู้ในวิชาหนังสือ เพื่อจะจบออกมาเป็นเสมียนรับราชการ เพื่อช่วยพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าก็บรรลุผลสำเร็จ เมื่อประชาชนจำนวนมากนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน เพื่อที่จะออกไปรับราชการตามจุดมุ่งหมายดังกล่าว และก็มีนักเรียนจำนวนมากที่เรียนยังไม่จบประโยคก็ลาออกไปสมัครเป็นเสมียน ซึ่งต่อมาก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้น กล่าวคือหน่วยราชการต่าง ๆ ไม่สามารถรับคนจำนวนมากเข้าทำงานได้หมด หรือหากมีตำแหน่งว่างก็ต้องการคนที่มีระดับความรู้ความสามารถสูงขึ้น ประกอบกับกรมกองต่าง ๆ ก็มีโรงเรียนเพื่อผลิตคนออกมารับราชการในหน่วยงานของตนอยู่ด้วย อีกทั้งในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ความขาดแคลนบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ หมดไป ทำให้ผู้ที่ตั้งใจ

¹ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองวชิรราชสมบัติ..., เอกสารเรื่องจัดการศึกษา, หน้า 17-18

เล่าเรียน เพื่อที่จะจบออกไป เป็นเสมียนจำนวนมากต้องพบกับความผิดหวัง เนื่องจากไม่สามารถประกอบอาชีพตามความต้องการได้ ครั้นจะไปประกอบอาชีพใช้แรงงานอื่น ๆ ก็มิอาจทำได้เพราะขาดการฝึกหัดและปลูกฝังมาตั้งแต่ต้น ดังที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

... เมื่อก่อนนั้นขาดคนที่รู้หนังสือ เข้ารับราชการ จึงต้องเรียนต้องสอนกัน เพื่อใช้ในราชการ ครั้นคนเรียนกันมากจึงเกินความต้องการกลายเป็นคนว่างงานหรือล้นงาน การคัดเลือกใช้คนก็เลือกเอาผู้ที่มีความรู้วิชาสามัญและมีความสามารถพิเศษอย่างอื่นอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่เรียนครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ไม่มีงานทำ อาชีพในระดับตระกูลเดิมของตนของหมู่บ้าน ก็ไม่ยอมฝึกหัดทำเพื่อยึดถือเป็นอาชีพ กลับเห็นเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ เมื่อตนเรียนหนังสือแล้วจะต้องรับราชการเพียงอย่างเดียว กลายเป็นคนว่างงานก็เกิดปัญหาแก่ตนและสังคม...¹

ต่อมาผู้บริหารประเทศและผู้นำทางการศึกษาอีกหลายท่านก็ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องผลเสียของการจัดการศึกษาที่ผ่านมาที่มุ่งฝึกคน เข้ารับราชการ เป็นสำคัญและพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดการศึกษาเพื่อ เปลี่ยนค่านิยมในอาชีพรับราชการมาสู่อาชีพใช้แรงงานอื่น ๆ เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม และพาณิชยกรรม เป็นต้น โดยกระทรวงธรรมการได้พยายามจัดรูปโครงการศึกษาใหม่หลายฉบับ เพื่อให้บุคคลได้เรียนวิชาเกี่ยวกับการงานอาชีพได้มากขึ้น การจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนและพาณิชยกรรมของประชาชน เพื่อให้เด็กเรียนและประชาชนได้เห็นความสำคัญของอาชีพดังกล่าว การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูศิลปกรรม เพื่อผลิตครูสอนวิชาการงานอาชีวะด้านเกษตรกรรมในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งโครงการต่าง ๆ เหล่านี้จะสำเร็จผลเป็นที่น่าพอใจได้ก็ด้วยการปรับปรุงหลักสูตรวิชาการงานอาชีวะในระดับชั้นต่าง ๆ ให้มีปริมาณและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าเหตุผลประการหนึ่งของพัฒนาการของหลักสูตรการงานอาชีวะนั้น เกิดขึ้นจากนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมนานาอารยประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังที่กล่าวแล้ว

¹ กจช. ร.6 ศ.1/11 "แสดงศิลปการและหัตถกรรม" 1 ตุลาคม 2455 - 3 กรกฎาคม 2467

แนวความคิดของบุคคลสำคัญทางการศึกษามัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7

ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว บุคคลสำคัญผู้มีอำนาจและส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไทยหลายท่านได้ให้ความสนใจและการส่งเสริมสนับสนุนต่อการศึกษาด้านการงานอาชีพ เพื่อเปลี่ยนค่านิยมในอาชีพรับราชการและการส่งเสริมเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งมีผลเป็นอย่างมากต่อพัฒนาการของหลักสูตรการงานอาชีพในสมัยต่อมา บุคคลดังกล่าวได้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตรางราชานุภาพ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพมีโดยสังเขปดังนี้

แนวพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2453 เสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2468 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จไปศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษ เป็นเวลาถึง 10 ปี และเป็นพระมหากษัตริย์ไทยอีกพระองค์หนึ่งที่ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ มากมาย พระองค์ทรงเป็นทั้งนักการศึกษา นักปกครอง ปรมาจารย์และกวี จนคนทั้งหลายถวายพระสมัญญาว่า "พระมหาธีรราชเจ้า"

ในด้านการศึกษานั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากเมื่อทรงครองราชสมบัติได้ใหม่ ๆ ก็ทรงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2453¹ (ปัจจุบันคือวชิราวุธวิทยาลัย) ทรงชักชวนให้ประชาชนร่วมทำบุญโดยการสร้างโรงเรียนแทนการสร้างวัดตามประเพณีนิยม ต่อมาก็ทรงโปรดฯ ให้ก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและทรงสนับสนุนนโยบายทุกด้านของกระทรวงธรรมการ เช่น การยกพระราชบัญญัติประถมศึกษา การเรียกเก็บเงินศึกษาพดล และการก่อตั้งโรงเรียนประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

¹ จมื่นอมรรตธรรณารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513), หน้า 90-91.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า

... เด็ก ๆ ทุกคนซึ่งเล่าเรียนสำเร็จจากโรงเรียนล้วนแต่มีความหวังฝังอยู่ว่า จะได้มาเป็นเสมียนหรือเป็นเลขานุการ และจะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งขึ้นเร็ว ๆ เป็นลำดับไป เด็กที่ออกมาจากโรงเรียนเหล่านี้ย่อมเห็นว่ากิจการอย่างอื่น ๆ ไม่สมเกียรติยศนอกจากการเป็นเสมียน...¹

รัชสมัยของพระองค์จึงเป็นยุคสมัยแห่งความพยายามที่จะเปลี่ยนค่านิยมจากอาชีพรับราชการมาสู่อาชีพใช้แรงงานที่สุจริตอื่น ๆ และถือเป็นนโยบายที่สำคัญของกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น โดยที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการเปลี่ยนค่านิยมดังกล่าว โครงการต่าง ๆ ที่กระทรวงธรรมการจัดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่จะให้นโยบายดังกล่าวได้บรรลุผล จะได้รับพระราชดำริเห็นชอบเป็นอย่างดีจากพระองค์ ดังเช่นการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน การจัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง และการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกรรมวิธี เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะมีโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนค่านิยมจากอาชีพรับราชการไปสู่อชีพใช้แรงงานอื่น ๆ แต่ก็เป็นการยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ เพราะค่านิยมดังกล่าวได้ฝังรากลึกลงในจิตใจคนไทยเสียแล้ว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปริวิตกในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง ทรงกล่าวว่า

... เมื่อไรหนอพวกหนุ่ม ๆ ของเราจึงจะเข้าใจได้บ้างว่า การเป็นชาวนาชาวสวนหรือคนทำงานอื่น ๆ ก็มีเกียรติยศเท่ากับที่จะเป็นผู้ทำงานด้วยปากกาเหมือนกัน? เมื่อไรจึงจะบังเกิดความรู้สึกเกียรติยศแห่งการงานอื่น ๆ นอกจากงานที่ทำด้วยปากกาและพิมพ์ดีด? ²

เมื่อเป็นดังนั้น จึงทรงใช้พระราชกุศโลบายที่จะให้ประชาชนโดยเฉพาะคนหนุ่ม ๆ ผู้ผ่านการศึกษากลับจากโรงเรียนได้หันมาสนใจในอาชีพใช้แรงงาน โดยใช้ตำแหน่งหน้าที่ทางราชการเป็นเครื่องล่อใจ ด้วยทรงเห็นว่าเมื่อประชาชนได้หันมาศึกษาวิชาด้านการงานอาชีพแล้ว จะเกิดความรู้ความชำนาญและเจตคติที่ดีต่ออาชีพดังกล่าว และหันมาประกอบอาชีพนั้น ๆ ในที่สุดดังพระราชดำริสเนืองในงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน เมื่อ พ.ศ. 2455 ที่แสดงให้เห็นพระราชกุศโลบายอันชาญฉลาดดังกล่าว ที่ว่า

¹ ประมุข สิริพันธ์, พระมหาธีรราชเจ้า (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2515), หน้า 470.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 471.

...แท้จริงผู้ที่จะเป็น เสมียนได้ดี หรือทำราชการให้มีความเจริญในทางราชการต่อไป จะเป็นผู้ที่รู้แต่วิชาหนังสือส่วนเดียวก็ยังไม่พอ จำจะต้องเป็นผู้ได้รับความฝึกฝนอันดีแล้วรอบ ตัว คือต้องได้ฝึกหัดแล้วหลาย ๆ อย่าง ทั้งส่วนที่เกี่ยวแก่ใจและกายพร้อมมูลด้วย... ว่าถึง การเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลว ทรามกว่า เป็น เสมียนหรือ เป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย คงจะได้รับความยกย่องชูป เลี้ยง เช่นกัน คือถ้าตั้งตนให้ เป็นหลักฐานมั่นคงในทางการค้าขายฤา ศิลป การได้แล้ว เราก็คงจะตั้งให้ เป็นขุนบำนาญนางได้ ไม่ผิดอะไรกับผู้รับราชการ ดังได้มี ตัวอย่างปรากฏมาแล้วหลายราย...¹

นอกจากนั้นในบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง "โคลนติดล้อ" พระองค์ก็ได้ทรง กล่าวถึงโทษของการละทิ้งถิ่นฐานและอาชีพดั้งเดิม เพื่อหางานรับราชการและ เสมียนรับจ้างไว้ อย่างชัดเจน และทรงชักชวนให้คนหนุ่ม ๆ ผู้ได้รับการศึกษาซึ่งถือกันว่าเป็นกำลังสำคัญของชาติให้หันมาช่วยกันพัฒนาประเทศด้วยการประกอบอาชีพอื่นนอกจากการ เป็น เสมียน ดังข้อความที่ว่า

...ตั้งนี้จะไม่เป็นการสมควรแลหรือ ที่เราจะสอนให้พวกหนุ่ม ๆ ของเราปรารถนาหา การงานอื่น ๆ อันพึงหวังประโยชน์ได้ดีกว่าการ เป็น เสมียน ถ้าเราจะสอนเขาทั้งหลาย ให้ รู้สึกเกียรติยศแห่งการที่จะ เป็นผู้เพาะความสมบูรณ์ให้แก่ประเทศ เช่นชาวนาชาวสวน พ่อค้า และช่างต่าง ๆ จะไม่ดีกว่าหรือ ท่านเชื่อหรือว่าพวกหนุ่ม ๆ ของเราจะทำประโยชน์ให้แก่บ้าน เมืองโดยทาง เป็น เสมียนมากกว่าทางอื่น ๆ เราจะมีข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ ได้อย่างไร ถ้า เราไม่อุดหนุนคนจำพวกที่จะ เพาะสิ่งของนั้น ๆ ขึ้น...²

นอกจากทรงปลุกฝังให้คนหนุ่มทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ ด้วยการประกอบ อาชีพอื่น ๆ นอกจากอาชีพ เสมียนแล้ว พระองค์ยังทรงปลุกฝังให้สตรีไทยได้ศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ เพื่อทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเช่นกัน ดังบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง "ความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ" ซึ่ง พระองค์ได้กำหนดความรู้ 5 ประการ ที่สตรีไทยควรศึกษาเล่าเรียน และความรู้สองในห้าประการ นั้นก็คือ การช่างฝีมือและการค้าขาย ดังบทกลอนที่ว่า

¹ กจช. ศธ.17/2 "รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม" 18 ธันวาคม - 25 กุมภาพันธ์ 2455, หน้า 39.

² ประยูร ธวัชพันธุ์, พระมหาธีรราชเจ้า, หน้า 473.

... ข้อที่สองนั้นทางช่างประดิษฐ์ หัตถกิจเขียนมักเป็นมรรคผล สรรพสิ่งขึ้นชื่อฝีมือคน
ตลอดจนทุกฝ่ายทำด้ายปอ ควรจะเพียรเรียนรู้อยู่เปล่า เป็นงานเบาถึงจริงจริง ๖
หนอ... ข้อที่สามวิชาทางค้าขาย ต้องชวนขายฝึกหัดตัดสินใจ ให้รู้จักชั่งตวงหนุ่หนุ่กำไร
และสิ่งใดผลดีมีราคา ที่ซื้อขายขายคล่องไม่ต้องค้าง เนื่องในทางพานิชจะคิดหา จง
พากเพียรเรียนจำเป็นตำรา ซึ่งวิชาอย่างนี้ดีเหมือนกัน....¹

ในรัชสมัยของพระองค์ ราษฎรได้หันมาสนใจสินค้าจากต่างประเทศมากกว่า
สินค้าที่ผลิตจากมือคนไทย เพราะถือว่าเป็นสิ่งโก้เก๋ และนับวันค่านิยมดังกล่าวก็จะขยายออกไป
สู่ราษฎรทั่วประเทศ ทำให้สินค้าที่ผลิตในเมืองไทยหมดความสำคัญลงไป ซึ่งอาจกระทบกระเทือนต่อ
เศรษฐกิจของประเทศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงชี้แจงชักชวนให้ราษฎรหัน
มาใช้สินค้าที่ผลิตจากมือคนไทย เช่น เดิม โดยทรงอ้างเหตุผลเพื่อให้ราษฎรเห็นความสำคัญของสินค้า
ในเมืองไทยว่า

... ในเวลาปรกติพวกเราย่อมแลเห็นได้ยากนักว่า เหตุใดจึงมีความจำเป็นที่จะต้อง
บำรุงวิชาหัตถกรรมและศิลปการของเราเองให้พอเพียง ต่อเมื่อไรมีเหตุสำคัญซึ่งของใช้ของ
เราจะส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ เมื่อนั้นแหละจึงจะเป็นเวลาที่เรารู้สึกตัวและเสีย
ใจตัวเองว่าเราทั้งหลายได้ร่ำมีราตินเสียหมดแล้ว ช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว ถึงเวลาที่
คับแค้นเข้าก็เอาตัวไม่รอด จะต้องถึงแก่ไม่มีผ้าถุงเที่ยววิ่งไปเหมือนอย่างสัตว์ที่อยู่ในป่า...²

นับว่าพระองค์ทรงเป็นบุคคลสำคัญพระองค์แรกที่ปลุกฝังค่านิยมในการใช้สินค้า
ไทย และนโยบายดังกล่าวก็ได้รับการสืบทอดมาสู่ผู้นำและคณะรัฐบาลไทยในยุคสมัยต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

แนวพระราชดำริต่าง ๆ ในเรื่องการศึกษา ด้านการงานอาชีพของพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่ามีความสำคัญยิ่ง ทำให้นักการศึกษาในรัชสมัยของพระองค์
และในสมัยต่อมา มีกำลังใจที่จะดำเนินการจัดการศึกษาในด้านดังกล่าวให้บรรลุผลสำเร็จ

¹ ประมุข สติพันธ์, พระมหาธีรราชเจ้า, หน้า 228.

² กช. ศธ. 17/8 "แสดงศิลปการหัตถกรรม" 28 ธันวาคม - 11 มีนาคม 2458,

แนวพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีความสำคัญและ
 เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยในการจัดการศึกษามาตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระเจ้า-
 ลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดาแพ ประสูติเมื่อวันที่ 12
 เมษายน พ.ศ. 2403 ¹ ทรงศึกษาภาษาบาลี ขอม ตลอดจนภาษาอังกฤษและวิชาการสมัยใหม่
 ต่าง ๆ ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และเมื่อพระชนมายุได้ 20 พรรษา ก็ทรงผนวช เป็นภิกษุและอยู่ใน
 ร่มกาสาวพัสตร์ ตลอดพระชนมายุ 62 พรรษา โดยได้ทรงรับตำแหน่งเป็นองค์สกลมหาสังฆ-
 ปรีชาญาณ หรือที่เรียกว่าสมเด็จพระสังฆราช และเลื่อนพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อมาก็ได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเลื่อนพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ²

แนวพระดำริทางการศึกษาด้านการงานอาชีพของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เห็นได้ชัดเจนจาก "พระมตินในการจัดการศึกษาของกุลบุตร" ที่ทรง
 ร่างถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ร.ศ. 124 และลายพระหัตถ์ที่ทรงมีถึง
 พระศิริธรรมมุนี ผู้อำนวยการศึกษามณฑลนครราชสีมา เมื่อ ร.ศ. 119 ซึ่งสรุปใจความได้ว่า

1. การศึกษาของไทยแต่เดิมกระทำใน 2 ลักษณะ คือการศึกษาสามัญและ
 การศึกษาพิเศษ

1.1 การศึกษาสามัญ หมายถึงการเรียนความรู้ทั่วไป เช่น การอ่าน
 เขียน คำนวณ การฝึกหัดกิริยามารยาท และความรู้เกี่ยวกับความผิดชอบชั่วดี ซึ่งหมายถึงการศึกษา
 ด้านอักษรวิธีและจริยธรรมนั่นเอง การศึกษาด้านนี้เรียนกันตามวัด สำนักของครู หรือจัดหาครูมา
 สอนที่บ้าน ส่วนความรู้ที่ได้ก็จะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้สอนเป็นสำคัญ ³

¹ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, 100 ปี
การประถมศึกษาเพื่อทวยราษฎร์, หน้า 63.

² ประมวลพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลายพระหัตถ์
เกี่ยวกับการศึกษา, หน้า 2

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 614.

1.2 การศึกษาพิเศษ คือการเรียนความรู้เฉพาะอย่าง เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น การกลีกรรม พาณิชยกรรม หัตถกรรม ตลอดจนงานในหน้าที่ราชการต่าง ๆ การเรียนในลักษณะนี้จะมีสถานที่เรียนอยู่ในตระกูลของตนเองเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าเป็นการงานที่ไม่มียินตระกูล ผู้ที่สนใจจะศึกษาก็จะฝากตัวศึกษาตามสำนักเรียนอื่น ๆ ที่ประกอบการหรือมีความรู้ความสามารถในด้านนั้น ๆ และการศึกษาในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมาย 2 ประการคือ เพื่อรับราชการ และเพื่อประกอบอาชีพส่วนตัว ส่วนการทดสอบว่าใครมีความสามารถพอจะประกอบอาชีพได้หรือยัง ก็กระทำโดยการดูว่าผู้เรียนกระทำสิ่งนั้น ๆ ได้ดีเพียงใด ¹

2. การศึกษาสามัญในระบบการศึกษาแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ต่อเนื่องกับการศึกษาพิเศษสำหรับการงานเดิมในตระกูล กลับเป็น "เครื่องเปลี่ยนพื้นเพไปในทางใหม่" เป็นเหตุให้งานอาชีพบางอย่างของคนไทย ต้องตกเป็นของชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีน ยิ่งเหลือแต่การเพาะปลูกที่ยังเป็นของคนไทยอยู่ ซึ่งในไม่ช้าก็คงตกเป็นของชาวจีนเช่นกัน เพราะว่าบุตรหลานของชาวนาที่ผ่านการเล่าเรียนวิชาหนังสือแล้ว ต่างก็ต้องการประกอบอาชีพรับราชการกันหมด ไร่นาจี่มีอยู่เดิมก็คงจะขายเสีย ²

3. ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผู้ที่ผ่านการศึกษาจากโรงเรียนเป็นจำนวนมาก ได้พากันละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่ได้ประกอบกันมาแต่บรรพบุรุษ มุ่งหน้าเข้าสู่อาชีพรับราชการจนเกิด "โรคเสมียน" ขึ้น เมื่อไม่สามารถรับราชการได้ก็เกิดความผิดหวัง จะกลับไปประกอบอาชีพส่วนตัวก็ไม่ได้ เนื่องจากไม่ได้รับการฝึกหัดและปลูกฝังมาตั้งแต่ต้น จึงต้องเป็นแต่เพียง "เสมียนคัดลอกได้ผลน้อย ๆ พอเป็นเครื่องเยียวยาชีวิต" ³

4. การศึกษาทั้งประเภทสามัญและการศึกษาพิเศษ จะต้องกระทำให้ต่อเนื่องกัน ซึ่งเมื่อผ่านการศึกษาทั้งสองลักษณะนี้แล้ว ถ้ามีความประสงค์จะประกอบอาชีพรับราชการก็อาจทำได้ หากพลาดหวังก็สามารถประกอบอาชีพส่วนตัวได้เช่นกัน ดังเช่นพระดำรัสที่ว่า

¹ ประมวลพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา, หน้า 616-617.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 619.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 620.

...ในขั้นต้น ต้องปลูกความนิยมของคนในการทำกินตามตระกูลอย่าให้ทอดทิ้งเสีย เป็น
แต่ชักจูงให้เล่าเรียนวิชาความรู้เพื่อจะได้ เป็น เครื่องอุดหนุนการทำกินนั้นให้มีผลดีขึ้น เมื่อ
ใครพบช่องคูที่จะมีผลกว่าการทำกินเดิม จึงค่อยคิดเปลี่ยนแปลง ดังนี้จึงไม่พลาด...¹

หากแนวพระดำริดังกล่าวของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา-
วชิรญาณวโรรส ได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ก็น่าจะทำให้ "โรคอยากเป็นเสมียน" หดไปจาก
ความรู้สึกของคนไทยตั้งแต่สมัยนั้น และการศึกษาด้านการงานอาชีพก็จะได้ผลสำเร็จเป็นอย่างดี
ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

แนวพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นพระราชโอรส
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดาชุ่ม ประสูติเมื่อ พ.ศ.2405 ² มี
พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นกรมหมื่นดำรง-
ราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ.2429 ทรงเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการเมื่อ พ.ศ.2433 ต่อมาทรงเป็นราชทูต
พิเศษเสด็จไปทวีปยุโรปเมื่อ พ.ศ.2434 อีก 1 ปีต่อมาคือ พ.ศ.2435 ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทย ต่อมาใน พ.ศ.2442 ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมหลวง และ
เป็นกรมพระยา เมื่อ พ.ศ.2454 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน
พ.ศ.2466 ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมรุธาธร และทรงเป็นนายพลเอก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7
ทรงเป็นอภิรัฐมนตรี ³ นอกจากตำแหน่งสำคัญทางราชการแล้ว พระองค์ท่านยังมีความสนพระทัย
ในด้านประวัติศาสตร์เป็นอย่างสูง ทรงมีความรอบรู้แตกฉานในด้านนี้ยิ่งนัก จนได้รับการยกย่องว่า
เป็น "พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย" นับเป็นบุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่งที่ได้ทำคุณประโยชน์แก่ชาติ
อย่างสูงยิ่ง

¹ ประมวลพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลายพระหัตถ์
เกี่ยวกับการศึกษา, หน้า 308-310.

² มล.หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล, ชีวิตและงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(ธนบุรี:โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515), หน้า 1.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ,
(พระนคร:แพร์พิทยา, 2514), หน้า ภาพ.

แนวพระดำริทางการศึกษาด้านการงานอาชีพของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีโดยสรุปดังนี้

1. ทรงเสนอความเห็นในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดการทำมาหากิน และโรงเรียนสอนวิชาช่างประณีตศิลป์ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม ร.ศ.111 โดยที่โรงเรียนฝึกหัดการทำมาหากินนั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกหัดให้คนไทยรู้จักทำมาหากินด้วยความรู้ และฝีมือของตนแทนที่ชาวจีนเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กผู้ชาย ฝึกหัดวิชาช่างไม้ ช่างเหล็ก และช่างอิฐ ช่างปูน เรียกชื่อตามภาษาอังกฤษว่า "อินดัสเตรียลสกูล" ส่วนโรงเรียนช่างประณีตศิลป์ มีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกช่างฝีมือไทย เพื่อให้สามารถผลิตงานฝีมือที่มีคุณภาพสูงทัดเทียมชาวต่างชาติ โรงเรียนนี้จะสอนวิชาช่างเขียน ช่างปั้น และช่างทอง เป็นต้น เป็นโรงเรียนที่ต้องใช้ทุนในการจัดตั้งสูง และเหมาะสำหรับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง¹

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าโรงเรียนฝึกหัดการทำมาหากิน และโรงเรียนช่างประณีตศิลป์ ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงมีพระดำริจัดตั้งนั้น มีลักษณะใกล้เคียงกับ "โรงเรียนศิลปศาสตร์เพื่อบำรุงทางเลี้ยงชีพของมหาชน" ที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้เสนอจัดตั้งเมื่อ ร.ศ.117

2. วิชาการงานอาชีพด้านหัตถกรรมนั้น ควรจัดแบ่งเป็น 6 หมวดใหญ่คือ ช่างไม้ ช่างโลหะ ช่างตัดเย็บปักทอ ช่างเขียนแบบ ช่างกระดาษ และช่างปั้น โดยให้ผู้เรียนได้เรียนจากงานที่ง่ายไปหายาก จากงานชิ้นเล็ก ๆ ไปสู่งานใหญ่ ซึ่งงานเหล่านี้เมื่อปลูกฝังให้มีความรักความเอาใจใส่เป็นนิสัยไปจากโรงเรียน ก็สามารถจะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ในอนาคต²

3. ในการสอนวิชาพาณิชยกรรมนั้น จะต้องตั้งจุดมุ่งหมายของการสอนให้สนองความต้องการของตลาด คือต้องให้รู้ว่าตลาดที่ไหนต้องการสินค้าชนิดใดและสินค้าชนิดนั้นมียู่ที่ไหนบ้าง ไม่ใช่เสาะหาสินค้าก่อนแล้วจึงเสาะหาตลาด³ ซึ่งจะทำให้เสียเงินทองและเสียเวลาโดยใช่เหตุ และทำให้การเรียนวิชาพาณิชยกรรมนั้นไร้ประโยชน์

¹ กจช. ร.5 ศ.2/6, "แผนจัดการศึกษา" 31 กรกฎาคม ร.ศ.117-17 กันยายน ร.ศ.127

² กจช. ศธ.2/83, "ระเบียบการหัตถกรรมและพาณิชยกรรม" 2 เมษายน 2454-16 เมษายน 2456, หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

แนวพระดำริในการสอนวิชาหัตถกรรมและพาณิชยกรรม ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้ไว้ นั้น นับว่ามีประโยชน์ต่อนักการศึกษาและครูอาจารย์ในการที่จะสอนให้นักเรียนได้เรียนวิชาดังกล่าวอย่างมีจุดหมาย เพื่อจะให้ผู้เรียนได้เห็นประโยชน์ของวิชาดังกล่าว อันจะทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาการทำงานอาชีพ จึงนับว่าแนวพระดำริในการศึกษาด้านการงานอาชีพของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้น ใช้ได้ดีต่อการเรียนการสอนมาทุกยุคสมัย

จึงเห็นได้ว่าแม้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จะทรงมีพระภารกิจที่ทรงกระทำเพื่อชาติบ้านเมืองอย่างใหญ่หลวง ในหลายด้านหลายสาขา แต่พระภารกิจในด้านการศึกษานั้น พระองค์ก็ไม่ทรงละทิ้งแม้ภายหลังพระองค์ท่านจะได้ทรงทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรงก็ตาม และแนวพระดำริทางการศึกษาด้านการงานอาชีพของพระองค์ท่านก็ได้รับการสืบทอดในทางปฏิบัติต่อมาจนปัจจุบัน

แนวพระดำริของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เป็นพระโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา (พระองค์เจ้าโสมนัสพิทยาดิ) และหม่อมเอม ประสูติเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2428 มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าธานีนิวัต ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศสองครั้ง คือในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ และในสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เมื่อเสด็จกลับประเทศไทยทรงเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย ต่อมาก็ได้ทรงเป็นเลขานุการสำหรับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ผู้ช่วยราชเลขานุการต่างประเทศ ผู้ช่วยราชเลขานุการและราชเลขานุการตามลำดับ ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้รับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปทรงศึกษาดูงานการศึกษาที่ประเทศทางตะวันออกหลายประเทศ เป็นเวลา 5 เดือน หลังจากนั้นจึงทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการตั้งแต่ พ.ศ. 2470 จนถึง พ.ศ. 2475 ¹

¹ นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, แนวทิศทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบสองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ : พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตีรณสาร, 2526), หน้า 153-154.

ในระยะเวลาที่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการอยู่นั้น เป็นระยะที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก การที่จะทรงดำริโครงการใหม่ ๆ ขึ้นมาย่อมเป็นผลสำเร็จได้ยาก ดังนั้นสิ่งที่ทรงพยายามกระทำในช่วงเวลายันสิ้นแห่งการดำรงตำแหน่งนี้ก็ คือ การเร่งรัดปรับปรุงงานที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น โดยทรงหมั่นออกตรวจเยี่ยมโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ทรงปรับปรุงงานด้านวิชาการ ขยายงานด้านการศึกษาภาคบังคับ ยกกระตือรือร้นของครูให้สูงขึ้นทัดเทียมข้าราชการอื่น ส่งเสริมการแต่งตำราเรียนให้กว้างขวาง ส่งเสริมการอุดมศึกษาและเร่งรัดการเก็บเงินศึกษาฟรี เป็นต้น ซึ่งนับได้ว่าช่วงระยะเวลาเพียง 5 ปีเศษที่ทรงดำรงตำแหน่งอยู่นั้น พระองค์ท่านได้ทรงพยายามปรับปรุงและสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ ของกระทรวงธรรมการไว้มากมายทีเดียว ¹

ในด้านการศึกษาวิชาการงานอาชีพนั้น นับได้ว่าพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงเป็นบุคคลหนึ่ง ที่เห็นความสำคัญ ส่งเสริมสนับสนุนและสืบทอดเจตนารมณ์ของเสนาบดีคนก่อน ๆ ของกระทรวงธรรมการในอันที่จะให้ประชาชน เปลี่ยนค่านิยมจากอาชีพรับราชการ มาสู่อชีพใช้แรงงานอื่น ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้ครูใช้วิธีสอนวิชาการงานอาชีพที่ถูกต้องเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากแนวพระดำริต่อไปนี้

1. ทรงเน้นถึงประโยชน์ของการศึกษา ในข้อที่จะทำให้คนมีอาชีพพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องรับราชการ ซึ่งจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งของพระดำริในการเปิดอบรมครูครั้งที่ 4 ประจำปี 2475 ณ สามัคยาจารย์สมาคมที่ว่า

...ความบกพร่องของคนไทยเรา อยู่ที่ไม่รู้จักทำมาหากิน ไม่รู้จักลงแรงทำการงาน โดยความสุจริต... ฉะนั้น เห็นควรสรุปวัตถุประสงค์แห่งการศึกษาไว้เป็น 3 ประการคือ 1 อบรมให้รักวิชาชีพและที่دينทรัพย์สมบัติ...²

¹ นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบสองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ : พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตีรณสาร, 2526), หน้า 65-67, 78-79, 115-120 และ 156.

² กจช. ศธ. 41/9 "พระดำริเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการเปิดอบรมครูครั้งที่ 4 ณ สามัคยาจารย์สมาคม" 2 พฤษภาคม 2475.

พระดำรัสนั้นนอกจากจะทรงชี้ให้เห็นถึงประโยชน์แห่งการศึกษาแล้ว ยังทรงแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยคนไทยบางส่วนที่รังเกียจอาชีพใช้แรงงานอีกด้วย

2. การสอนวิชาการงานอาชีพนั้น ทรงเน้นให้ครูสอนด้วยการให้นักเรียนปฏิบัติจริงและมีเจตคติที่ดีต่อวิชาดังกล่าว เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพต่อไป โดยพระองค์ท่านทรงแสดงความห่วงใยต่อการประกอบอาชีพบางอย่างของคนไทย เช่น การค้าขาย ซึ่งได้ตกเป็นของชาวต่างประเทศ เนื่องจากคนไทยขาดความรู้ความสามารถและความเข้าใจในอาชีพนั้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของครูในอันที่จะปลูกฝังทักษะและเจตคติแก่นักเรียน ดังพระดำรัสที่ว่า

... เรายังไม่มีอิสระเสรีภาพจริงในโอกาสสมบัติ... การหากินทั่วไปอยู่ในมือชาวต่างประเทศเสียแทบทั้งนั้น นาน ๆ จะมีคนไทยคิดตั้งร้านกันสักร้านหนึ่ง... จึงเป็นหน้าที่สำคัญของท่าน [คือครู-ผู้วิจัย] ที่จะให้การศึกษแก่พลเมืองในอนาคต สามารถที่จะหากินได้ทันเทียมชาวต่างประเทศ ¹

จากการที่พระองค์ท่านทรงออกตรวจราชการในท้องที่ต่าง ๆ ทำให้ทรงพบปัญหาสำคัญที่ทำให้การสอนวิชาการงานอาชีพโดยเฉพาะการเกษตรกรรมไม่ประสบผลสำเร็จ นักเรียนขาดทักษะและเจตคติที่ดีนั้น เป็นเพราะว่าครูเก่า ๆ ส่วนมากไม่พยายามอย่างจริงจัง โดยมากก็สอนตามตำราในห้องเรียน ถ้าเป็นภาคปฏิบัติก็จ้างคนมาทำให้นักเรียนดูเป็นตัวอย่างเท่านั้น มิได้ฝึกหัดให้เด็กมีความรักและสนใจวิชาชีพนั้นแต่อย่างใด ²

ด้วยเหตุที่การสอนของครูยังไม่ถูกต้องนี่เอง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 ไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายของประชาชน ดังที่พระองค์ท่านทรงมีพระดำรัสว่า

¹ กจช. ศธ. 41/6 "ร่างพระโอวาทเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในที่ประชุมครู ๗ สมาคมอาจารย์สมาคม", 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2472.

² นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบสองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์: พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, หน้า 58.

...โรงเรียนประถมวิสามัญชนิดนี้ ตั้งขึ้นได้ไม่นานเท่าไรนัก ก็ต้องเลิกล้มไปหลายแห่ง เพราะความนิยมไม่ เป็นไปตามแนววิสามัญ¹ และทรงเตือนว่า "...ไม่ใช่ว่าวิชาเพาะปลูกแบบฝรั่ง ซึ่งเขียนขึ้นสำหรับ เมืองฝรั่งไปสอนบ้านนอกทั้งแห่ง..."²

ถึงแม้ว่าพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร จะทรงเห็น ความสำคัญของการสอนให้นักเรียนปฏิบัติจริงมากกว่าการท่องบ่นตามตำรา ดังที่เป็นอยู่ แต่พระองค์ ท่านก็มีได้ทรงมุ่งจะให้ให้นักเรียนต้องเรียนภาคปฏิบัติอย่างจริงจังจนเกินกำลังความสามารถ แต่มุ่ง เพียงให้ได้ฝึกหัดและนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง หรือฝึกปฏิบัติที่บ้านซึ่งบิดามารดามีที่ทางประกอบ อาชีพอยู่แล้ว³ ดังจะเห็นได้จากข้อความในจดหมายที่ทรงมีถึง มหาอำมาตย์ตรี พระยาเพชรปาวี สมุหเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลพิษณุโลก เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2470 ว่า

...การสอนการทำสวนสำหรับ เด็กประถมปีที่ 4 ที่ 5 นี้ ความมุ่งหมายให้เด็กฝึกหัดลง มือทำสวนที่โรงเรียน เพื่อเป็นตัวอย่าง นำไปใช้สำหรับการที่จะทำเป็นเนื้อเป็นหนังทาง บ้าน...จะเน้นให้เด็กฝึกหัดเพียงคนละ 1 แปลง ขนาด 1 ตารางวา ก็พอ⁴

3. การสอนวิชาการงานอาชีพนั้น จะต้องปลูกฝังนิสัยที่ดีในการประกอบ อาชีพ เช่นความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันอดทน ควบคู่ไปกับทักษะและเจตคติด้วย โดยที่พระองค์ ท่านได้ทรงกล่าวตักเตือนครูใน เรื่องการสอนวิชาการงานอาชีพในชั้นประถมปีที่ 4-5 เมื่อคราว เสด็จตรวจโรงเรียนศรีสรรค์พานิช เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2474 ว่า

...อย่าเพลินมุ่งแต่จะสอนตำรากลกรรม หรือตำราอาชีพใด ๆ ให้เกินไป ความมุ่งหมาย ของการศึกษาอาชีพชนิดประดมนี้อีกคือ จะให้เด็กคล่องแคล่วด้วยการรู้จักใช้มือ ใจ ขยันและ

¹ กจช. ศธ.41/2 "พระดำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการประชุมสมทนากับสมุหเทศาภิบาลฯ ที่สามัคยาจารย์สมาคม" 5 มีนาคม พ.ศ.2470.

² กจช. ศธ. 41/5 "พระดำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาลที่กระทรวงมหาดไทย" วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2417.

³ นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบสองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์: พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, หน้า 96.

⁴ กจช. ศธ.43/83, "จดหมายเสนาบดีกระทรวงธรรมการถึงมหาอำมาตย์ตรีพระยาเพชรปาวีสมุหเทศาภิบาลฯ มณฑลพิษณุโลก" 3 มกราคม พ.ศ.2470.

อดทน เพื่อมิให้เป็นคนส่ำรวาย และในขณะที่เดียวกันนี้ ต้องพยายามหัดนิสัยให้ เป็นคนตรงด้วย
อย่าให้คิดเอาเปรียบใคร...¹

การปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในการประกอบอาชีพนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ
และจำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ได้มีการกำหนด "คุณสมบัติที่ต้องการเน้น" ในแผนการสอนกลุ่มประสบการณ์
ต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 นับได้ว่าพระองค์ท่านทรงมีความคิดอันกว้าง
ไกลยิ่ง

4. ทรงร่วมกับหน่วยงานอื่น เช่น กระทรวงมหาดไทยและกระทรวง
เกษตรราธิการในการปรับปรุงหลักสูตรวิชาการงานอาชีพ โดยเฉพาะวิชาเกษตรกรรมให้เหมาะสมกับ
สภาพท้องถิ่น ความคิดนี้น่าจะสืบเนื่องมาจากการที่ทรงเห็นว่า ประชาชนโดยทั่วไปไม่นิยมส่งบุตร
หลานเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา (คือชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 ซึ่งเรียนการงานอาชีพ) เนื่องจาก
ความรู้ที่ได้รับไม่สอดคล้องและสัมพันธ์กับสภาพพื้นฐานทางอาชีพ เดิมโดยเฉพาะการเกษตรแผนโบราณ
ของไทย ประกอบกับค่านิยมในอาชีพรับราชการ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในสมัยนั้น ทรงพยายามที่จะให้
หลักสูตรชั้นประถมศึกษา ได้รับความสนใจจากผู้ปกครองนักเรียนทั่วไป ดังที่ทรงปรารถนาว่า

...ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ปรึกษาหารืออยู่กับเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการ ฯ ยินดีรับ
ว่าจะคิดกันกับสมุหเทศาภิบาล ในการสำรวจภูมิประเทศในเรื่องอาชีพพลเมือง ผลแห่งการ
สำรวจนี้จะได้นำมาใช้สำหรับวางหลักที่จะสั่งสอนและตั้งหลักสูตรงานอาชีพขึ้น หวังว่าถ้าได้ทำ
อย่างนี้แล้วใช้วิธีการและวิทยาศาสตร์ของฝรั่งเข้าประกอบ น่าจะมีหวังได้ผลจากการสอน
อาชีพได้ยิ่งขึ้น เป็นอันมาก...²

ถึงแม้ว่าการปรับปรุงหลักสูตรการงานอาชีพในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5
ตามพระดำรินี้ จะไม่ปรากฏผลอย่างไรในเวลานั้น³ แต่ความพยายามที่จะปรับปรุงหลักสูตร โดย
ร่วมมือกันกับหน่วยงานอื่นทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานนั้น นับเป็นแนวคิดที่ทันสมัยและมีคุณประโยชน์ยิ่งนัก

¹ กจช. ศธ 40/11, "สำเนาบันทนาการตรวจราชการของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ที่อำเภอหนองจอก" 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2475, หน้า 3.

² กจช. ศธ. 41/2 "พระดำริเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการประชุมสนทนา
กับสมุหเทศาภิบาลฯ ที่กระทรวงมหาดไทย" วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2471 หน้า 14.

³ นิรมล ติรณสาร สวัสดิบุตร, แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบ
สองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์: พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, หน้า 84.

5. วิชาการเกษตร ซึ่งเป็นวิชาการงานอาชีพแขนงหนึ่ง ควรมีการจัดสอนในระดับอุดมศึกษาก็ต่อเมื่อมีความพร้อมด้านงบประมาณ และนักเรียนมีรากฐานที่ดีจากชั้นประถมและมัธยมศึกษาแล้ว ทั้งต้องคำนึงถึงลักษณะนิสัยความพอใจของพลเมืองด้วย ดังแนวพระดำริใน "บันทึกเรื่องจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" ที่ทรงส่งไปทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 ซึ่งมีความบางตอนว่า

...วิชาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังไม่ควรคิด เพราะคงจะต้องลงทุนรอนอีกมากมาย จริงอยู่วิชา เช่นการเพาะปลูก เป็นต้น ย่อมรู้สึกกันว่าเป็นวิชาที่ควรแก่เมืองไทยมาก แต่เมื่อไม่มีเงินก็ย่อมทำไม่ได้อยู่เอง แต่ถึงอย่างไรก็ดีวิชาเพาะปลูกอันจะพึงสอนในมหาวิทยาลัยนั้น ย่อมเป็นชั้นสูงไม่ควรเกิดขึ้นก่อนที่ได้มีรากฐานอันมั่นคงในชั้นประถมและมัธยมศึกษาและที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องมีรากมั่นคงในความนิยมและอัธยาศัยของพลเมืองเสียก่อน...¹

แนวคิดต่าง ๆ ทั้ง 5 ประการที่กล่าวมานี้ ย่อมเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เสนาบดีคนสุดท้ายของกระทรวงธรรมการทรงเป็นอีกผู้หนึ่งที่สนพระทัย และทรงส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทางด้านงานอาชีพตลอดมา

แนวคิดของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีมีนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล เกิดเมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2410 เป็นโอรสองค์ใหญ่ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์กับหม่อมเปี้ย พระอัยกาของท่านคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรบักษ์ ต้นราชสกุลมาลากุล²

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นบุคคลอีกผู้หนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาไทย ท่านเป็นผู้สนใจการศึกษาเล่าเรียนมาแต่เยาว์วัย สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เป็นนักเรียนดีเด่นได้รับพระราชทานรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตำแหน่งหน้าที่ราชการของท่านเริ่มจากการเป็นเสมียนสามัญในกรม-

¹ กจช. สบ. 2. 32/23, "บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ", 14 กุมภาพันธ์ 2473.

² สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, 100 ปี การประถมศึกษาเพื่อทวยราษฎร์, หน้า 63.

ศึกษาธิการ เมื่ออายุ 19 ปี และได้ย้ายตามสมเด็จพระยาदारงราชานุภาพไปรับตำแหน่ง เป็นเลขานุการเสนาบดีในกระทรวงมหาดไทยเมื่ออายุ 25 ปี ต่อมาใน พ.ศ.2436 พระบาท- สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยา- เธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธในฐานะพระอภิบาลและพระอาจารย์พิเศษส่วนพระองค์ และต่อมาได้เป็น อัครราชทูตพิเศษประจำอังกฤษอีกตำแหน่งหนึ่ง จนถึง พ.ศ.2442 จึงกลับเข้ารับราชการที่ กรุงเทพมหานคร ในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2445 ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในกระทรวงธรรมการตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ และ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อ พ.ศ.2455 ¹

แนวความคิดและนโยบายในการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพของเจ้า- พระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีมีหลายประการ สรุปได้ดังนี้

1. การเสนอความเห็นในการจัดตั้งการศึกษาศิลปศาสตร์เพื่อบำรุงทาง เลี้ยงชีพของมหาชน

ใน พ.ศ.2441 ขณะที่ยังเป็นพระยารวิสุทธีสุริยศักดิ์ ท่านได้เสนอ "ความเห็นที่จะจัดตั้งการศึกษาศิลปศาสตร์เพื่อบำรุงทางเลี้ยงชีพของมหาชน" ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่า การศึกษาศิลปศาสตร์หมายถึงการศึกษาที่จะ สอนให้ประชาชนผู้ไม่มีงานทำได้รอบรู้วิธีและหนทางประกอบอาชีพ เพื่อให้มีความขยันขันแข็งในการ ทำงานและหลีกเลี่ยงจากอบายมุขทั้งปวง ควรจัดตั้งในรูปแบบสมาคม มีคณะกรรมการดำเนินงาน โดยได้ รับเงินค่าใช้จ่ายจากการบริจาคและการเรียกรับ มีวิชาที่จัดสอน 3 ประเภทคือ หัตถกรรม กลีกรรม และคหกรรม นักเรียนโรงเรียนนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประจำและไปกลับ นักเรียนประจำซึ่งเป็นพวกเร่ร่อนไม่มีงานทำ จะให้กินอยู่ฟรีในสถานศึกษา แต่สิ่งของที่ผลิตได้จากนักเรียนพวกนี้จะต้อง ให้โรงเรียนนำไปขายเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของโรงเรียนต่อไป และไม่มีการเก็บเงินค่าเล่าเรียนจาก นักเรียนทั้ง 2 ประเภท ²

¹ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, 100 ปี การประถมศึกษาเพื่อทวยราษฎร์, หน้า 63.

² กจช. ร.5 ศ.2/3 "ความเห็นพระยารวิสุทธีสุริยศักดิ์ เรื่องการจัดการศึกษา ร.ศ. 117" 8 เมษายน - 23 กุมภาพันธ์ 2441, หน้า 51-54.

ถึงแม้ว่าโรงเรียนศิลปศาสตร์ที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนอความเห็นจะมีได้มีการจัดตั้งขึ้นแต่อย่างใด ด้วยเหตุที่ในระยะนั้นการศึกษาในระดับต่ำยังประสบ ปัญหามากมายและยังจัดได้ไม่ทั่วถึง แต่นโยบายดังกล่าวก็นับว่าเป็นต้นแบบของการจัดตั้งโรงเรียน ฝึกอาชีพ เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงานที่รัฐบาลและหน่วยราชการต่าง ๆ ในปัจจุบันได้กระทำอยู่

2. การจัดการศึกษาเป็น 2 แผนก

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2448 ขณะที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ ท่านได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในอนาคตโดยท่านเสนอให้จัดการศึกษาเป็น 2 แผนก คือ การศึกษาสามัญสำหรับราษฎรทั่วไป เพื่อจะได้ เป็นพล เมืองดีของประเทศและการศึกษาพิเศษสำหรับประกอบอาชีพ เฉพาะ อย่าง เช่นการช่าง การเพาะปลูก การค้าขาย ตลอดถึงความรู้สำหรับปฏิบัติราชการ ซึ่งจะทำให้ "ความรู้สามัญศึกษาก็จะแพร่หลายไปทั่วพระราชอาณาจักร และฝ่ายความรู้ในการศึกษาพิเศษก็จะ ให้ประโยชน์แก่คนทุกชั้นทุกชนิดได้" ¹

คำกราบบังคมทูลนี้ ได้รับความสนพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพอสมควร โดยพระองค์ท่านได้ทรงปรึกษาเรื่องนี้กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทั้งสองพระองค์ก็ได้ทูลเกล้าถวายข้อคิดเห็นในแง่สนับสนุน เป็นอันดี แต่ผลในทางปฏิบัติไม่คืบหน้านัก ซึ่งอาจเป็น เพราะว่าเป็นระยะนั้นพระพลานามัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่สู้ดีนัก ทำให้ต้องเสด็จประพาสหัวเมืองและชายทะเลเสมอ ๆ เพื่อทรงเปลี่ยนบรรยากาศ ต่อมา นายแพทย์ก็ได้กราบบังคมทูล ให้เสด็จไปรักษาพระองค์ในทวีปยุโรป ทำให้ความคิดในการจัดการศึกษาเป็น 2 แผนกต้องหยุดชะงักไปชั่วคราว ²

¹ กจช. ร.5 ศ.2/5, "ทูลเกล้าถวายความเห็นในเรื่องที่จะจัดการศึกษาให้เป็นประโยชน์แก่ชนทุกชั้นทุกชนิด" ใน "โครงการศึกษา" 21 มิถุนายน ร.ศ.117-29 กันยายน ร.ศ.129.

² กระทรวงศึกษาธิการ, 200 ปีของการศึกษาไทย หน้า 72-73.

3. การจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียน

ใน พ.ศ. 2455 ขณะที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้จัดให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนขึ้น เป็นครั้งแรก ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยได้รับความสนพระราชหฤทัยและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จุดมุ่งหมายของการจัดงานในครั้งนี้ก็คือ เพื่อจะแนะนำ ชักจูงให้เด็กชายหญิงในปัจจุบันนี้ เอาใจใส่ฝึกหัดศิลปการหัตถกรรมซึ่งเป็นทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ เพื่อ จะกันการที่เด็กทั้งหลาย พวกนี้นิยมในการเป็นเสมียนให้หน่อยลง ¹ การจัดงานครั้งนี้ได้รับผล สำเร็จเป็นอย่างมาก มีผลงานศิลปหัตถกรรมมาร่วมแสดงเกินความคาดหมาย ² โดยได้รับความ ร่วมมือในการจัดส่งผลงานจากมณฑลต่าง ๆ เป็นอย่างดี ต่อมาใน พ.ศ. 2457 ก็ได้ขยายเป็น การแสดงพาณิชยการของพลเมืองด้วย คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนพลเมืองจากมณฑลต่าง ๆ นำ สินค้าที่ผลิตได้มาจำหน่าย ³ การจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนนี้ได้จัดกันเป็นประจำทุกปีใน สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึง พ.ศ. 2466 หลังจากนั้นจึงได้งดจัดแสดงจนถึง พ.ศ. 2492 งานนี้จึงได้ รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ⁴ และได้จัดมาจนถึง พ.ศ. 2515 หลังจากนั้นก็ได้เลิกจัดกันไป ต่อมา ใน พ.ศ. 2525 เมื่อรัฐบาลได้จัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปีขึ้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ มีการจัดงานที่มีลักษณะคล้ายงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน เรียกว่า "งานศิลปหัตถกรรมและ อาชีวศึกษา" และได้จัดกันมาจนถึงปัจจุบัน ⁵ จึงนับได้ว่าแนวความคิดของเจ้าพระยาพระเสด็จ- สุเรนทราธิบดีในการริเริ่มจัดงานดังกล่าว เป็นแนวความคิดที่ทันสมัยและมีคุณค่ายิ่งตราบถึงปัจจุบัน

¹ กจช. ศธ. 17/2, "รายงานการแสดงผลศิลปหัตถกรรม" 18 ธันวาคม - 25 กุมภาพันธ์ 2455. หน้า 36.

² เรื่องเดียวกัน.

³ กจช. ศธ. 17/9, "แสดงผลศิลปหัตถกรรม" 2 สิงหาคม - 20 ธันวาคม 2458.

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, อนุสรณ์สาส์น ศิลปหัตถกรรมนักเรียน ครั้งที่ 20 พ.ศ. 2499, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ, 2499), หน้า 4.

⁵ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 46 ปีทองของคุณภาพ, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง, 2530), หน้า 82.

4. การจัดหลักสูตรวิชาการงานอาชีพนั้น ต้องจัดให้แตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศและอาชีพของท้องถิ่น โดยที่ไม่ต้องลงทุนมาก วิชาที่จะจัดก็กระทำโดยการให้ผู้ตรวจการศึกษาออกตรวจเยี่ยมโรงเรียนประถมศึกษาตามมณฑลต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงสภาพภูมิประเทศและอาชีพของชุมชนแล้วผู้ตรวจการศึกษาก็จะจัดทำหลักสูตรวิชาการงานอาชีพ สำหรับท้องถิ่นนั้นและสาธิตการสอนให้ครูในท้องถิ่นดูไปด้วย ถ้าหากหลักสูตรของผู้ตรวจการศึกษาท่านใดมีคุณภาพพอที่จะเป็นแบบอย่างได้ ก็จะได้จัดพิมพ์ เป็นแบบแผนต่อไป ¹

5. การศึกษาขั้นต่ำหรือขั้นพื้นฐานนั้น จะต้องให้ผู้เรียนได้มีความรู้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่นวิชาความรู้สามัญคือนั่งหนังสือและเลข ตลอดจนการใช้ภาษาและข้อความต่าง ๆ วิชาการรักษาตัวและทรัพย์สินสมบัติชื่อเสียง ตลอดจนวิชาศิลปะหัตถกรรมตามตระกูลและภูมิลาเนา เพื่อให้สามารถหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ซึ่งจะทำให้เป็นพลเมืองดีของชาติ ² ซึ่งแนวคิดนี้นับว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

6. การสอนให้รู้นั้นไม่ใช่เรื่องยาก เพราะคนไทยนั้น "มีลักษณะเป็นคนฉลาดเรียนรู้อะไรได้เร็ว... จะเล่าเรียนศิลปวิทยาใด ๆ ก็หยิบฉวยได้โดยเร็วไว แม้อะไรเห็นตัวอย่างแล้วทำได้ ³ ส่วนการสอนให้ทำนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะนิสัยคนไทยมีข้อบกพร่องที่สำคัญคือ "เป็นคนเบื่อง่าย อะไรรู้แล้วเป็นแล้วไม่ชอบทำ ชอบแต่ทดลองทำได้หรือทำเล่น ถ้าพอรู้สึกว่าเป็นงานเป็นการแล้วก็เบื่อ" ⁴ ดังนั้นในการสอนวิชาการงานอาชีพซึ่งมีลักษณะเป็นการสอนให้ทำนั้นจะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความนิยมชมชอบและความต้องการที่จะเรียนเสียก่อน จึงจะเริ่มฝึกหัดหรือสอน ⁵ ก็อาจจะทำให้ได้รับผลสำเร็จได้

¹ กจช. ร.6 ศ.10/13, "มูลเกล้าถวายความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ.131

สำหรับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย คราวที่ 1 พ.ศ.2455", หน้า 32

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

7. การเพาะปลูกนั้นต้องอาศัยหลักวิชาทางเกษตรเข้าช่วย เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพสูงขึ้น และจะต้องใช้ที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการว่างงานของราษฎรได้อีกทางหนึ่ง ¹ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยยังมีที่ดินว่างเปล่านั้นอีกมาก หากราษฎรใช้ที่ดินเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์เต็มที่แล้วจะช่วยแก้ปัญหา "ที่ดินและแรงงานยังไม่สัมพันธ์กัน" ² ได้ และในการจัดการศึกษาด้านกลุกรรมนั้น "ไม่ควรต้องสอนอะไรมากนัก นอกจากหัดให้เด็กรู้จักการทำและสร้างทัศนคติให้มีความพอใจ อย่าได้ดูหมิ่นละเลยเสีย และให้ทำการสอนในระดับประถมศึกษา" ³ ทั้งนี้เป็นเพราะท่านคงเห็นว่าการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาเป็นอาชีพหลักของคนไทยโดยทั่วไป ซึ่งเด็กได้เรียนรู้และมีทักษะจากที่บ้านเป็นอย่างดีแล้ว การที่จะสอนให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพดังกล่าว จึงสำคัญว่าการสอนภาคปฏิบัติ

8. การจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพนั้น จะต้องคำนึงถึงทั้งด้านทัศนคติ ปานิชยกรรม และกลุกรรม เพราะวิชาทั้ง 3 ประการนั้นต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ⁴ และเพราะการศึกษาที่จะจัดต่อไปนั้นมุ่งหมายที่จะให้ราษฎรมีความรู้และความสามารถในการประกอบอาชีพ ⁵

9. การศึกษาทางด้านการงานอาชีพนั้นได้มีมานานแล้ว โดยฝึกหัดกันตามสกุลวงศ์และท้องถิ่นต่าง ๆ ผู้ประกอบอาชีพหรือมีความรู้ในทางใดก็จะฝึกหัดบุตรหลานให้มีความรู้ในทางนั้น ⁶ และวิชาการงานอาชีพประเภททัศนคติต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่ แสดงให้เห็นว่าคนไทยมี

¹ กจช. ร.5 กษ.10/1, "พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องได้สวนความรู้ในทางเพาะปลูก" 29 มิถุนายน ร.ศ.120.

² กจช. ร.6 ศ.10/13 "ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ.131" 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2456.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ จรรยา แสนจิตต์, นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย" หน้า 70.

⁶ กจช. ศ.ธ.17/8, "แสดงศิลปการทัศนคติ" 28 ธันวาคม-11 มกราคม 2458,

ฝีมือและความรู้ความสามารถในด้านนี้เป็นอย่างดี¹ เหตุนี้จึงทำให้ท่านได้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งเป็นโรงเรียนฝึกหัดศิลปหัตถกรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ.2456² เพื่อสืบทอดแนวคิดนี้

แนวความคิดต่าง ๆ หลายประการที่กล่าวมานี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นผู้นำทางการศึกษาด้านการงานอาชีพอย่างแท้จริง

แนวคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นนักการศึกษาที่สำคัญของไทยอีกท่านหนึ่ง ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาไทยในระยะเริ่มแรกเป็นอย่างมาก ท่านเป็นบุตรของพระยาไชยสุรินทร์ (ม.ล.เจียม เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และคุณหญิงไชยสุรินทร์ (อยู่) เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2419³ และถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486⁴ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรครูจากโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์⁵ หลังจากนั้นก็ได้ไปศึกษาวิชาครูเพิ่มเติม ณ วิทยาลัยมาราโรส (Mara Rose) ประเทศอังกฤษ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้มีโอกาสไปดูลานการจัดการศึกษาที่ประเทศอินเดีย และญี่ปุ่น⁶ ท่านเคยดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญคือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ เจ้ากรมราชบัณฑิต และปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ⁷ ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เมื่อ พ.ศ.2458 ท่านก็ได้รั้งตำแหน่งเสนาบดีอยู่ระยะหนึ่ง จนถึง พ.ศ.2459 จึงดำรงตำแหน่งเสนาบดีจนถึง พ.ศ.2469⁸

¹ กช. ร.6 ศ.1/11 "แสดงศิลปการและหัตถกรรม" 1 ตุลาคม 2455-3 กรกฎาคม 2467.

² กฤษณา สินไชย, 200 ปีการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ หน้า 54.

³ อัจฉรา ชิวพันธ์, รายงานการวิจัย : แนวคิดทางการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 5.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6, 13.

⁸ วุฒิชัย มุลศิลป์, แนวความคิดทางการศึกษาไทย 2411-2475, (กรุงเทพฯ: พันธุ์พิบูลย์, 2526), หน้า 92.

ในระหว่างที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวง-
 ธรรมการอยู่นั้น ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ ทำให้งานบางอย่างของกระทรวง-
 ธรรมการประสบผลสำเร็จด้วยดี เป็นต้นว่าการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา โครงการศึกษา
 พ.ศ. 2464 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ การเก็บเงินศึกษาพลี และการส่งเสริมการศึกษาทาง
 ด้านการงานอาชีพ นับได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่งที่ทำให้การศึกษาไทยเจริญก้าวหน้าสืบมาจนถึง
 ปัจจุบัน

แนวคิดและนโยบายทางการศึกษาด้านการงานอาชีพของเจ้าพระยา-
 ธรรมศักดิ์มนตรีมีมากมายหลายประการ สรุปได้ดังนี้

1. การให้ความสำคัญต่อการเกษตรกรรม มากกว่าวิชาชีพด้านอื่น ทั้งนี้
 เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร
 ดังนั้นนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแล้ว ควรจะได้ดำเนินรอยตามบรรพบุรุษ ที่ประกอบ
 อาชีพการเกษตรเช่นกัน แทนที่จะมุ่งรับราชการหรือเป็นเสมียนกันหมด และละทิ้งอาชีพการเกษตร
 ที่บรรพบุรุษได้ประกอบกันมา ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

... สำหรับประเทศสยามซึ่งเป็นประเทศเพาะปลูก อาชีพะของราษฎรย่อมเป็นไปใน
 ทางกสิกรรมเป็นหลัก หัตถกรรมและพาณิชย์กรรมเป็นแต่เครื่องประดับ แต่การจัดก็จะเป็น
 การยากที่จะเป็นผลสำเร็จ เพราะเมื่อจบประถม 3 แล้ว นักเรียนก็มุ่งเรียนต่อในชั้นมัธยม
 เพื่อจะได้ไปเป็นเสมียน¹

... การเพาะปลูกเปรียบเสมือนหัวใจและเลือดเนื้อของประเทศ รัฐบาลจึงควรถือเป็น
 นโยบายสำคัญในการดำเนินการ²

นอกจากนั้นท่านยังกล่าวถึงความสำคัญของการเกษตรกรรม ในแง่
 ของเศรษฐกิจว่า

¹ กชช. ร.6 ศ.4/26, "ความเห็นเรื่องจัดการโรงเรียนกสิกรรมชั้นประถมของ
 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี" 3 มิถุนายน 2459.

² เรื่องเดียวกัน.

...การกลุ่กรรรมซึ่ง เป็นสิ่งสำคัญยิ่งของเรา และยิ่งตกมามสมัยนี้ เชื่อกันว่ายิ่งสำคัญยิ่งขึ้น เพราะ เชื่อว่า เมื่อ เสร็จสงครามอาวุธแล้วจะต้องทำสงครามอีคอนอมิกส์ ถึงจะแก้ไขและจัด ช่วยเหลือในทางอื่น ๆ ให้เจริญขึ้นปานใด ก็จะไม่เพิกเฉยละ เลยการศึกษาการกลุ่กรรรมเลยไม่ได้ จึงจะต้องฝึกหัดคนให้มีความรู้การกลุ่กรรรม และให้รักการกลุ่กรรรมไปแต่เล็กด้วย...¹

2. สืบเนื่องมาจากการ เห็นความสำคัญของการ เกษตรกรรมดังกล่าว ท่าน จึงได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูการกลุ่กรรรม ที่บริเวณทอวัง จังหวัดพระนคร เมื่อ พ.ศ. 2460 เพื่อผลิตครู เกษตรกรรมกลับไปสอนในโรงเรียนประชาบาลในท้องถิ่นของตน โดยคัดเลือกนักเรียน ที่จบชั้นมัธยมปีที่ 6 จากมณฑลต่าง ๆ มณฑลละ 2-3 คนมาเรียน ให้เวลาเรียน 2 ปี เมื่อสำเร็จ แล้วจะได้รับประกาศนียบัตรครูประถมการกลุ่กรรรมเพื่อสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 5 สำหรับ นักเรียนที่ไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาสายสามัญ ซึ่งจะได้เรียนวิชาการงานอาชีพแทน โดยเน้น ทางด้านเกษตรกรรม การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูการกลุ่กรรรมนั้น ก็เพื่อเตรียมการไว้สำหรับการ ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาที่จะมีขึ้นในโอกาสต่อไป ² ทั้งนี้ เป็น เพราะท่าน เห็นว่าการใช้ ครูสามัญสอนวิชาเกษตรกรรมนั้น จะไม่ได้รับผลสำเร็จ และไม่ช่วยให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ ด้านนี้ แต่ประการใด ดังข้อความที่ว่า

...การจัดสอนวิชาการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท... ประเทศเราควร จะ จัดให้มาก แต่การใช้ครูสามัญไปสอนวิชาเกษตรกรรม จะเป็นโรงเรียนการกลุ่กรรรมแต่ชื่อ นักเรียนไม่วายเป็น เกียกตะกายไป เป็นเสมียน จึงต้องฝึกหัดครูการกลุ่กรรรม เป็นแบบฉบับของการจัด ตั้งโรงเรียนการกลุ่กรรรมในระดับประถมศึกษาต่อไป โรงเรียนต้องมีที่ดินสำหรับทำสวนต่อไป ด้วย...³

¹ กช. ร.6 ศ.10/42, "แผนการศึกษาสำหรับชาติ," 17 พฤศจิกายน-28 พฤศจิกายน 2462

² กช. ร.6 ศ.4/2, "คำกราบบังคมทูล เรื่องตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูของเจ้าพระยา ธรรมศักดิ์มนตรี" 18 ตุลาคม 2459.

³ เรื่องเดียวกัน.

ต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรมตามมณฑลต่าง ๆ นับว่าแนวคิดและนโยบายด้านนี้ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นหนทางสู่ "การเบิกทางของการกลุกรรมของชาติ" อย่างแท้จริง¹

3. นโยบายการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งจะได้รับผลสำเร็จก็ต่อเมื่อมีการให้การศึกษาด้านการงานอาชีพแก่ราษฎร ดังความเห็นของท่านที่ว่า

... การเรียนวิชาสามัญแต่เพียงอย่างเดียว จะมุ่งใจคนให้อยากเป็นเสมียน สงครามโลกที่ท้าวอยู่นี้เป็นสงครามอาวุธ หลังจากนั้นจะเป็นสงครามเศรษฐกิจ จะเกิดความยุ่งยาก หากไม่ฝึกฝนประชาชนให้มีความรู้ทางด้านวิชาอาชีพ...²

... สมัยนี้ไม่ว่าชาติใด ย่อมชะงักเข้มนจะเตรียมทวยราษฎรของประเทศให้เป็นผู้ประกอบอาชีพได้ เจริญที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อการเผยแพร่พาณิชย์อันเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสมบูรณ์แห่งชาติ...³

ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับชาติ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจจึงได้เกิดขึ้นจากแนวคิดดังกล่าว ด้วยเหตุผลที่จะเอาชนะชาวจีน และชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาคุมอำนาจทางเศรษฐกิจของไทยในขณะนั้น ดังความเห็นของท่านที่ว่า

... ราษฎรของเราทุกวันนี้ ยังไม่ได้รับการศึกษาอันสมควรแก่อัธภาพและควรแก่สมัย ต้องแพ้ชาวต่างประเทศในการแข่งขันแห่งอาชีพทุกอย่างไป... การให้การศึกษสำหรับชาติ เขยิบภูมิรัฐของชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันทั้งหมด เป็นหนทางป้องกันความอภัพดังกล่าวแล้วได้ส่วนหนึ่งโดยแท้ จริงอยู่มีเหตุอื่น ๆ อีกมากมายที่จะให้คนไทยต้องการแต่จะทำราชการ และทำให้คนไทยสู้การแข่งขันของจีนและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ไม่ได้ แต่คนไทยทั้งหมดดีพอที่จะดัดแปลงแก้ไขให้ทันสมัยและทันเพื่อนได้...⁴

¹ จรรยา แสนจิตต์ "นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย", หน้า 88.

² กจช. ร.6 ศ.1/4 "รายงานการประชุมอุปราษและสมุทเทศาภิบาล" 24 ธันวาคม 2462.

³ กจช. ร.6 ศ.4/5 "คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ตอบข้อซักท้วงของเสนาบดีกระทรวงนครบาล", 19 สิงหาคม 2464.

⁴ กจช. ร.6 ศ.10/42, "แผนการศึกษาสำหรับชาติ" 17-28 พฤศจิกายน 2462, หน้า 13.

และด้วยเหตุนี้เอง พระราชบัญญัติประถมศึกษา ที่บังคับให้กุลบุตร-กุลธิดาได้เรียนอยู่ในโรงเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาหรือพ้น เกณฑ์บังคับก็ได้ถือกำเนิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2464 ซึ่งมีผลให้นักเรียนได้เรียนวิชาการงานอาชีพ โดยเฉพาะวิชาการเกษตรกรรมในชั้น ประถมปีที่ 4 และ 5 โดยทั่วถึงกัน จึงถือได้ว่าเหตุผลประการหนึ่งของการออกพระราชบัญญัติ ดังกล่าวเกิดจากการเห็นความสำคัญของวิชาการงานอาชีพนี้เอง ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

...การจัดโรงเรียนเพาะปลูกจะประสบผลสำเร็จได้ก็โดยการออกพระราชบัญญัติ ประถมศึกษาเท่านั้น...¹

4. อาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาในประเทศไทยนั้น ปกติทำกันปีละครั้ง เมื่อพืชนานาแล้วชาวนามีเวลาว่างมาก ในช่วงเวลาว่างนี้ควรรู้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ด้วยการประกอบอาชีพในทางหัตถกรรม เพื่อเพิ่มพูนรายได้ "ถ้าชาวนาทั่วไปในบ้านเมืองเรา รู้จักทำสินค้าในเวลาว่างการเพาะปลูก การหัตถกรรมก็จะเป็นส่วนสำคัญ อุณหภูมิการกลไกกรรมของเราได้ถืออย่างหนึ่ง"²

5. โรงเรียนในเมืองไทยควรจัดสอนวิชาหัตถกรรมที่เป็นสินค้าเหมาะสมแก่ความต้องการของประชาชน ซึ่งจะทำให้การหัตถกรรมในเมืองไทยเจริญก้าวหน้าขึ้น และประชาชนโดยทั่วไปก็จะได้อาศัยอาชีพหัตถกรรมเป็นอาชีพพิเศษ นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ยกตัวอย่างประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งได้ใช้นโยบายดังกล่าวจนได้รับผลสำเร็จมาแล้ว และทำให้ประเทศนั้นมีสินค้าออกที่เป็นผลผลิตจากโรงเรียนหัตถกรรมนี้³

6. การหัตถกรรมในโรงเรียนแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ การหัตถให้เป็นช่างมีความชำนาญสามารถหาเลี้ยงชีพได้ จัดเป็นวิสามัญศึกษา กับการหัตถให้รู้จักการทำงานด้วยมือ และรู้จักใช้ เครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนให้มีเจตคติที่ดีต่อการหัตถกรรม ซึ่งจัดเป็นสามัญศึกษา ดังนั้น การสอนหัตถกรรมในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2, 3 และโรงเรียนมัธยมศึกษา จึงจัดเป็นสามัญศึกษา ส่วน

¹ กจช. ร.6 ศ.4/26, "ความเห็นเรื่องจัดการโรงเรียนกลไกกรรมชั้นประถมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี" 3 มิถุนายน 2459.

² กจช. ศธ.17/5, "รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม พ.ศ.2456" 2 ธันวาคม 2456 - 23 มิถุนายน 2457, หน้า 35-36.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

การสอนหัตถกรรมในชั้นประถมปีที่ 4 และ 5 * นั้น จัดเป็นวิสามานยนศึกษา เพราะจบแล้วออกประกอบอาชีพได้ ¹

7. การสอนหัตถกรรมในโรงเรียนสามัญในเมืองไทยนั้น ถึงแม้จะไม่ได้ฝึกหัดให้เป็นช่าง แต่การสอนนั้นจะต้องมุ่งเน้นผลงานหัตถกรรมที่สามารถจำหน่ายเป็นสินค้าเอาทุนคืนได้ หากได้กำไรด้วยบ้างก็จะดี เพราะฐานะทางเศรษฐกิจของไทยนั้นไม่ดี จะเอาอย่างการสอนหัตถกรรมในประเทศทางตะวันตก ซึ่งมุ่งสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้โดยไม่มุ่งหวังจะให้ เป็นสินค้าเลยนั้นไม่ได้ ²

8. ควรจัดการศึกษาด้านพาณิชยกรรมขึ้นในโรงเรียน เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เพราะช่วงสมัยนั้นการค้าตกอยู่ในมือต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีน หากยังเป็นอยู่เช่นนี้เมืองไทยก็ต้องตกเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจของจีน คนไทยจึงควรรู้จักความสนใจในการศึกษาวิชาค้าขายตามสมควร เพื่อให้เศรษฐกิจของชาติตกอยู่ในมือคนไทย ³ ดังบทประพันธ์ของท่านที่ว่า

สมัยนี้พิธีแตก	ทวารแหกกำแพงหัน
เพราะ เปิดหล้าพณารัญ	บาเรอโลกบารุงรวม
ก็อยู่ข้าวและของลัก	สำคัญจักประสิทธิ์สวาม
พาณิชยการขนานท่วม	ทะลักข้ามทวนบขัง
ฝรั่งแขกขยันคู่	กะจีนผู้ชำนาญตั้ง
จะรับมอบประเทศทั้ง	พาณิชย์ เศรษฐกรรมไทย
ทวีของทวีค่า	ทวิสารพัดไป
อนาคตไทยเพราะไทยไม่	สมัครสู้เสมือนหมาย... ⁴

* ตามการแบ่งระดับชั้นเรียนในโครงการการศึกษา พ.ศ.2456.

¹ กจช. ศธ. 17/5 "รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม พ.ศ.2456" หน้า 37

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 38

³ จรรยา แสนจิตต์, "นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย" หน้า 88-89.

⁴ เจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์มนตรี, "ฐานของไทย" ใน โคลงกลอนของครูเทพ

(พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเขมร, 2473.), หน้า 171-172.

ดังนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงเห็นว่า "ควรมีโรงเรียน
หัตถกรรมและพาณิชยการในราชธานี และธานีน้อยใหญ่" ¹

9. การจัดการศึกษานั้นจะต้องจัดให้ราษฎรได้รับความรู้ทั้ง 2 ด้าน คือ
สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา * อย่างพอเหมาะพอควรแก่อัธภาพ โดยจัดให้เท่ากันทั้ง 2 ด้าน จะ
ขาดไปด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะสามัญศึกษาเปรียบเสมือนโครงร่าง วิสามัญศึกษาเปรียบเสมือน
ตัวตึก ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

... ต้องให้ทุกคนมีวิชากลาง ๆ เพื่อล้มสติปัญญา ให้เป็นคนหูสว่างตาสว่าง เรียกว่า
สามัญศึกษาส่วนหนึ่ง กับมีวิชาเฉพาะเพื่ออาชีพประกอบอาชีพะได้ดี เรียกว่าวิสามัญศึกษาอีก
ส่วนหนึ่ง มนุษย์ทุกคนต่างก็ได้รับการศึกษาทั้งสองส่วนนี้พอเหมาะแก่อัธภาพจะขาดไปส่วนใด
ส่วนหนึ่งไม่ได้ เป็นอันขาด สมัญศึกษาเปรียบเหมือนโครงร่าง วิสามัญศึกษาเปรียบเหมือน
ตัวตึกที่ก่อขึ้นบนโครงร่าง...²

แนวความคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีดังกล่าว นับว่าเป็นประโยชน์
แก่การจัดการศึกษาทั้งด้านสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาของไทยในสมัยต่อมา เป็นอันมาก

นโยบายการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพของรัฐบาลสมัยเปลี่ยนแปลง

การปกครอง

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ. 2475 นั้น ถึงแม้ว่า
ประเทศไทยจะประสบความยุ่งเหยิงด้วยเหตุและสถานการณ์ต่าง ๆ มากมาย แต่ภารกิจทางด้านการ
จัดการศึกษานั้นรัฐบาลได้ให้ความสำคัญและเอาใจใส่มาตลอด ในส่วนของการศึกษาด้านการ
งานอาชีพก็ได้รับการส่งเสริม บำรุง และปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าด้วยเช่นกัน โดยได้มีการ
กล่าวถึงนโยบายการจัดการศึกษาด้านนี้เกือบทุกครั้งที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร
ดังจะเห็นได้จาก

¹ กจช. ร.6 ศ.4/26, "เรื่องคิดจะจัดโรงเรียนกลีกรม" 3 มิถุนายน-20
พฤศจิกายน 2459.

* หมายถึงการศึกษาด้านการงานอาชีพ

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, "มนุษย์กับการศึกษา" ใน วารสารสภาการศึกษาแห่ง
ชาติ 7(1):9 สิงหาคม 2515.

คำแถลงนโยบายของรัฐบาลสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2475

...ในส่วนวิชาอาชีพ จะริบแต่งตั้งโรงเรียนวิสามัญศึกษาทั้งแผนกกลีกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรมให้ครบครัน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาขึ้นไป เพื่อจะได้ไม่มีแต่การเรียนหนังสือ เป็นสามัญศึกษาไปส่วนเดียวเหมือนเดิยวนี้...¹

ต่อมาคำแถลงนโยบายของรัฐบาลสมัยพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ก็ได้กล่าวถึงนโยบายทางด้านนี้อย่างกว้าง ๆ ว่า "รัฐบาลนี้จะได้บำรุงการศึกษาทางอาชีพ และการหาวิชาความรู้ตามความต้องการแห่งรัฐธรรมนุญ"²

ส่วนคำแถลงนโยบายของรัฐบาลชุดเดียวกันเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2477. ก็ได้กล่าวว่า

... รัฐบาลนี้มีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้การศึกษาแก่พลเมืองทั่วไปอย่างเต็มที่... ให้ได้รับการศึกษาทางธรรมชาติ ทางการงานและทางสมาคม... มุ่งประสงค์ให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้วสามารถประกอบอาชีพ...³

และยังได้กล่าวไว้ในอีกตอนหนึ่งว่า

... รัฐบาลจะจัดการแก้ไขปรับปรุงงานประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้มีระดับที่ดี... จะจัดตั้งในทางสามัญศึกษา วิสามัญศึกษา หนักไปในทางเกษตรกรรมและพาณิชยกรรม...⁴

และในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2480 คณะรัฐมนตรีชุดที่ 8 ซึ่งมีพระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาด้านอาชีพว่า

... อาชีวศึกษาซึ่ง เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง รัฐบาลจะได้จัดให้มีสถานศึกษาการอาชีพประเภทต่าง ๆ ให้เป็นปึกแผ่นตามความเหมาะสมแก่ท้องถิ่นตามลำดับความจำเป็น โดยหนักไปในทางปฏิบัติ⁵

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุชร์, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล เอกสารทางวิชาการฉบับที่ 2, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส เอ็ม เอ็ม, 2524), หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

เช่นเดียวกับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 ซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้แถลงนโยบายซึ่งได้กล่าวถึงการศึกษาในด้านนี้ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2482 เหมือนคณะรัฐมนตรีชุดก่อน¹

ต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (ชุดที่ 10) ก็ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2485 และได้กล่าวถึงการศึกษาทางด้านการทำงานอาชีพอย่างละเอียดชัดเจนว่า

...อาชีวศึกษา จะจัดให้มีสถานศึกษาอาชีพประเภทต่าง ๆ เป็นปีกแผ่นเหมาะสมกับท้องถิ่นตามลำดับความจำเป็น จะปรับปรุงและปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศชาติโดยเฉพาะที่อยู่ในภาวะคับขัน โดยจะฝึกหัดและเพิ่มจำนวนช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ให้มีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพที่จำเป็นให้เพียงพอ และส่งเสริมให้ประกอบประดิษฐ์กรรมบางชนิดขึ้นได้เองให้สอดคล้องกับโครงการอุตสาหกรรมของรัฐบาลด้วย...²

ต่อมาเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2489 คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้แถลงนโยบายการศึกษา ซึ่งได้กล่าวถึงนโยบายด้านการทำงานอาชีพว่า

...การศึกษาและการศาสนา รัฐบาลนี้จะวางแผนการศึกษาของชาติ ให้มีรากฐานถาวร แนวการศึกษาคงแบ่งเป็นสามัญศึกษากับอาชีวศึกษา หลักสูตรตำราเรียนจะปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศและความเป็นอยู่ของท้องถิ่นโดยจะให้ผู้ที่ได้รับการศึกษารู้จักค้นคว้าหาเหตุผลและมีศีลธรรมอันดีงาม ทั้งมีความรู้จำเป็นที่จะประกอบอาชีพตามที่ตนต้องการ เฉพาะอย่างยิ่งในทางเกษตรกรรมและพาณิชยกรรม...³

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 18 ซึ่งมีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2489 กล่าวถึงนโยบายด้านการศึกษาซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านการทำงานอาชีพว่า

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุช, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล เอกสารทางวิชาการฉบับที่ 2, (กรุงเทพฯ:บริษัทเอสเอ็มเอ็ม, 2524), หน้า 20.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

...การศึกษาและการศาสนา รัฐบาลนี้จะดำเนินการวางแผนการศึกษาของชาติต่อจากงานที่รัฐบาลชุดก่อนดำเนินการไว้ และจะปรับปรุงหลักสูตรกับตำราเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศและความเป็นอยู่ของท้องถิ่นโดยให้ผู้ที่ได้รับการศึกษามีความรู้อันจำเป็นแก่การประกอบอาชีพ...¹

ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดต่อมา ซึ่งมีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ก็ได้กล่าวถึงการศึกษาด้านการงานอาชีพ เมื่อคราวแถลงนโยบายเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2490 ว่า "จะปรับปรุงอาชีวศึกษาโดยวางโครงการอาชีวศึกษาให้เหมาะสมแก่ท้องถิ่น และจัดอาชีวศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ขึ้นอีกด้วย"²

ส่วนคณะรัฐมนตรี ชุดที่ 21 ซึ่งมีพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้กล่าวถึงการศึกษาด้านการงานอาชีพ โดยเน้นที่ผลของการศึกษาว่า

... รัฐบาลนี้มีนโยบายที่จะอบรมจิตใจของประชาชนให้ เป็นพล เมืองดีในระบอบประชาธิปไตยด้วยการให้การศึกษาไปในทางที่จะทำให้อพล เมืองรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน สามารถประกอบสัมมาอาชีพ เป็นที่พึ่งแก่ตนเองและประเทศชาติส่วนรวม...³

และอีกตอนหนึ่งก็ได้กล่าวถึงวิธีการที่จะให้นโยบายดังกล่าวได้รับผลสำเร็จว่า

... ประสานงานระหว่างกระทรวงกรมและองค์การของรัฐบาลและติดต่อกับองค์การของเอกชน อันนี้จะจัดงานอาชีพให้ผู้ที่ยังเรียนสำเร็จอาชีวศึกษาได้ประกอบอาชีพ เป็นหลักแหล่งตามสมควรสืบไป...⁴

นโยบายนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้มองเห็นปัญหาที่รัฐบาลอื่น ๆ มองข้ามไป คือปัญหาอันเกิดจากการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพที่ไม่มียุทธศาสตร์ด้านการช่วยให้ผู้สำเร็จการศึกษาได้ประกอบอาชีพตามที่ได้เรียนมา

¹ บพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุชกร, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล, หน้า 37.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีชุดที่ 25 ซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีอีก ครึ่งหนึ่ง ก็ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2494 และได้กล่าวถึงการศึกษาด้านการงานอาชีพอย่างสั้น ๆ แต่จริงจังว่า "รัฐบาลนี้จะให้การศึกษานับแต่แก่ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คืออาชีวศึกษา..."¹ ซึ่งคล้ายคลึงกับนโยบายการศึกษาของคณะรัฐมนตรีชุดต่อมา ซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีอีกเช่นกัน ซึ่งได้กล่าวว่า "รัฐบาลนี้จะให้การศึกษาและอบรมศีลธรรมอันดีแก่ประชาราษฎร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอาชีวศึกษา การพลศึกษา จะได้ขยายโรงเรียนเพื่อครูผู้สอนให้มากขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาประชาชน" ²

ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดที่ 28 ซึ่งมีนายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้กล่าวถึงการศึกษาในแง่ของการประกอบอาชีพว่า "รัฐบาลจะส่งเสริมการศึกษาในทางปริมาณและคุณภาพ จะวางรากฐานเพื่อให้ประชาชนมีพื้นฐานความรู้สูงขึ้นและมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพได้ดี" ³

ต่อมาคณะรัฐมนตรี ชุดที่ 29 ซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ถึง 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ⁴ ก็ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาทางด้านการงานอาชีพว่า "รัฐบาลนี้จะทำนุบำรุงการศึกษามากยิ่งขึ้น...พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค ตลอดจนการศึกษาขั้นสูงและส่งเสริมอาชีวศึกษาเป็นพิเศษ" ⁵ เช่นเดียวกับคณะรัฐมนตรี ชุดที่ 31 ซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง ก็ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาซึ่งเน้นด้านการงานอาชีพว่า "ในด้านการศึกษา... จะให้ความสำคัญแก่การศึกษาเพื่อการอาชีพเป็นพิเศษ" ⁶

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณชร, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล, หน้า 52.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีชุดที่ 32 และ 33 ซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2512 จนถึงวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516¹ ก็ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาด้านการงานอาชีพทุกครั้งที่มีการแถลงนโยบายของรัฐบาล โดยมุ่งให้การศึกษาด้านการงานอาชีพ เป็นไปอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังเช่นคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีชุดที่ 32 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2512 ที่ว่า "รัฐบาลนี้จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะจะปรับปรุงและส่งเสริมการศึกษาในด้านการศึกษามัธยม อาชีวศึกษา และอุดมศึกษาให้ดียิ่งขึ้น...ปรับปรุงโรงเรียนทุกชนิด โดยเฉพาะโรงเรียนอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพสูงขึ้นและเพิ่มจำนวนให้มากขึ้น"²

ส่วนคณะรัฐมนตรี ชุดที่ 33 ซึ่งได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2515 ก็ได้กล่าวว่า

... รัฐบาลนี้จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยจะปรับปรุงและส่งเสริมทั้งในด้านการศึกษามัธยม อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา...³

ต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 ซึ่งมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2517 โดยกล่าวถึงการศึกษาว่า

... จะเร่งรัดการศึกษอาบรมเพื่อส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย เน้นในเรื่องการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมและการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ...⁴

ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดต่อมาซึ่งมีหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2518 โดยกล่าวถึงการศึกษาและการศึกษาด้านการงานอาชีพว่า "รัฐบาลนี้จะส่งเสริมการศึกษาก่อนภาคบังคับ จะขยายการศึกษาผู้ใหญ่และอาชีวศึกษา โดยเน้นหนักในด้านเกษตรกรรม"⁵

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุช, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล, หน้า 66, 69.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 67, 68.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-74.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีชุดที่ 37 ซึ่งมีหม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2518 ถึง 20 เมษายน พ.ศ.2519¹ ก็ได้กล่าวถึง การศึกษาด้านการงานอาชีพอย่างกว้างขวางว่า

รัฐบาลมีแผนปฏิบัติการ เพื่อบรรลุ เป้าหมายประการนี้ไว้ดังนี้

...3 กระจายบริการด้านการศึกษาไปยังท้องถื่นใน เขตชนบทโดยทั่วถึงและให้ เป็น ระบบการศึกษาที่สำเร็จประโยชน์ในตัว สามารถเอื้ออำนวยให้ผู้จบการศึกษาในแต่ละระดับ มีวิชาชีพ พอที่จะนำไปใช้ทำมาหากินเลี้ยงตัวได้ตามอัธยาศัย

...5 จัดการศึกษาออกโรงเรียน อันได้แก่การศึกษาผู้ใหญ่ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเน้น วิชาที่สอนให้หนักไปในด้านการผลิต การจำหน่าย การจัดการไร่นา รวมทั้งการสหกรณ์ และการตลาดด้วย

6 จัดรายการโทรทัศน์และวิทยุเพื่อการศึกษา ความยาวรวมกันวันละไม่น้อยกว่า 2 ชั่วโมง ออกอากาศสัปดาห์ละ 6 วัน ในหัวข้อวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเกษตร และวิชาชีพอื่น ๆ...²

นับว่าการจัดการศึกษาด้านการงานอาชีพในคณะรัฐมนตรีชุดนี้ เป็นไปอย่างทั่วถึงและมี หลหลายรูปแบบกว่าสมัยก่อน ๆ แต่คณะรัฐมนตรีชุดต่อมา ซึ่งมีหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี กลับกล่าวถึงนโยบายการจัดการศึกษาด้านนี้ แต่เพียงสั้น ๆ ว่า "...จะขยายการศึกษา ผู้ใหญ่และอาชีวศึกษา โดยเน้นหนักในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม"³ ซึ่งไม่ได้ให้รายละเอียดในรูปแบบการจัด เช่นคณะรัฐมนตรีชุดก่อน

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 40 ซึ่งมีนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520⁴ ก็ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาด้าน การงานอาชีพอย่างละเอียดพอสมควร ดังข้อความว่า

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุชกร, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล, หน้า 78.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

... จะแก้ไขปรับปรุงและขยายการศึกษาผู้ใหญ่และการอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม โดยให้การศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างแท้จริง และจะเน้นการพัฒนาการศึกษาในด้านเกษตรกรรมเป็นพิเศษ ส่วนการศึกษาในด้านพาณิชยกรรม ยุทธศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น รัฐจะจัดตามความจำเป็นในทางเศรษฐกิจและสังคม และจะจัดการศึกษาโดยเน้นในส่วนที่จะสนับสนุนเกษตรกรรม...¹

ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดต่อมาซึ่งมีพล เอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงนโยบายด้านนี้ว่า "จะสนับสนุนอาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการสำคัญ" ² โดยไม่ได้กล่าวถึงวิธีการสนับสนุนแต่อย่างใด

คณะรัฐมนตรีชุดที่กล่าวถึงนโยบายการศึกษาด้านการงานอาชีพอย่างละเอียดชัดเจน ทั้งในการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียนนั้น เห็นจะได้แก่ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 42 กับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 43 โดยคณะรัฐมนตรีชุดที่ 42 ซึ่งมีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2522 และได้กล่าวถึงนโยบายด้านนี้ว่า

... จะปรับปรุงการมัธยมศึกษาให้มีการอาชีพมากขึ้น และจับในตัวเอง ให้มีโปรแกรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับอาชีพในท้องถิ่นนั้น ๆ รวมทั้งให้มีการฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับอาชีพอิสระและตลาดแรงงาน... จะจัดหลักสูตรและระบบการเรียนการสอนด้านอาชีวศึกษา รวมทั้งการผลิตครูอาชีวศึกษาให้ประสานกันระหว่างหน่วยผลิตและหน่วยใช้ โดยมุ่งให้เป็นการศึกษาที่เหมาะสมกับอาชีพอิสระและตลาดแรงงานอย่างแท้จริง... จะปรับปรุงและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในชนบท โดยจะเน้นการฝึกอบรมเรื่องอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น และการส่งเสริมให้ประชาชนหาความรู้เพิ่มเติม...³

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุช, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล, หน้า 87-88.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 91-92.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95-97.

ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดที่ 43 ซึ่งมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้กล่าวว่า ... จะปรับปรุงการเรียนการสอน หลักสูตร เพื่อสร้างเยาวชนให้มีระเบียบ วินัย มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ... จะเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมและ เสนอแนะความต้องการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนด้านส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชนและท้องถิ่น... จะระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาเพื่อขยายการศึกษา... เพื่อสร้างประชากรไทยให้มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ การอาชีวศึกษาจะพัฒนารูปแบบและจัดระบบการประสานงานของสถาบันอาชีวศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและ เอกชนให้สอดคล้องกับความต้องการทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน...¹

ข้อที่นำสรร เสรฐของรัฐบาลทั้ง 2 ชุดนี้ก็มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ผู้สำเร็จ การศึกษาด้านการงานอาชีพได้รับผลสำเร็จในการประกอบอาชีพจากวิชาที่ได้อ่านเรียนแทนที่จะสนับสนุนให้ เรียนแต่ไม่ได้ดำเนินการช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ

ต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 และ 47 ซึ่งมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีอีก เช่นกันก็ได้กล่าวถึงนโยบายดังกล่าว โดยคณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 ได้กล่าวว่า "จะจัด และส่งเสริมให้สถานศึกษาทุกระดับ เป็นศูนย์กลางบริการด้านการศึกษาวิชาชีพ... เพื่อให้บริการแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน"² เช่นเดียวกับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 47 ซึ่งกล่าวว่า "จะส่งเสริมให้สถาบันและหน่วยงานทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาวิชาชีพ... เพื่อให้บริการแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน"³ นอกจากนั้นคณะรัฐมนตรีชุดนี้ยังได้กล่าวถึงการศึกษาในระดับอาชีวศึกษาว่าจะให้ความสำคัญในการผลิตบุคลากรให้ตรงกับความต้องการในการพัฒนา ประเทศและตลาดแรงงานรวมทั้งสอดคล้องกับทรัพยากรและสภาพท้องถิ่น⁴

¹ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ และธรรมรส โชติคุณุช, นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล, หน้า 99-101.

² ฝ่ายนโยบายและแผนการศึกษา 5 กองนโยบายและแผนการศึกษา, "นโยบายการศึกษาของรัฐบาล คณะที่ 43-คณะที่ 48 และนโยบายในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6" หน้า 4. (ยึดสำเนา)

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

สิ่งที่จะยืนยันค้ำถ่วงของรัฐบาลสมัย เปลี่ยนแปลงการปกครองในนโยบายการศึกษา ด้าน การงานอาชีพได้ประการหนึ่งก็คือการกำหนด "หัตถศึกษา" เป็นองค์แห่งการศึกษาหนึ่งในสี่ในแผน การศึกษาชาติ พ.ศ.2494 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 หลังจากนั้นหลักสูตรประถม ศึกษาพุทธศักราช 2521 ซึ่งออกตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 ก็ได้แบ่งกลุ่มประสพ- การณ์การเรียนรู้ออกเป็น 4 กลุ่ม ซึ่งมีกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพเป็นหนึ่งในสี่กลุ่มประสพการณ์ ดังกล่าว และต่อมาก็ได้เพิ่มกลุ่มประสพการณ์พิเศษ ซึ่งกำหนดให้เรียนวิชาภาษาอังกฤษ หรือวิชา ที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ อย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 นั้น ว่านโยบายของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ในอดีต ได้รับการสืบทอดในทางปฏิบัติ เป็นอย่างไร

นอกจากค่าแถลงนโยบายของรัฐบาลแล้ว แผนพัฒนาการศึกษาระดับต่าง ๆ ก็ได้กำหนด นโยบายการจัดและส่งเสริมการศึกษาด้านการงานอาชีพไว้ด้วย ดังเช่น แผนพัฒนาการศึกษาระดับ ที่ 1 ระยะที่ 2 (พ.ศ.2507-2509) ได้วางนโยบายที่จะขยายและปรับปรุงการศึกษาระดับกลาง ทั้งสายสามัญและอาชีวศึกษาให้เข้มแข็งและ เป็นพื้นฐานที่มั่นคงของการศึกษาชั้นสูงต่อไป¹ ส่วน แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 3 ก็ได้กำหนด เป้าหมายและโครงการสำคัญด้านนี้ไว้ว่าจะปรับปรุง โรงเรียนอาชีว เกษตรและอุตสาหกรรมในระดับมัธยมอาชีวศึกษา และจะขยายการรับนักเรียน อาชีวศึกษาระดับวิชาชีพชั้นสูง โดยเน้นหนักในการปรับปรุงคุณภาพของวิทยาลัย เทคนิคในภูมิภาค สำหรับการอาชีวศึกษาระดับเทคนิค นอกจากนี้ยังได้กำหนดนโยบายการส่งเสริมการศึกษาด้าน เกษตรกรรม ตลอดจนการส่งเสริมการศึกษาวิชาชีพทางอาชีวศึกษาด้วย² ต่อมาแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ก็ยังได้กำหนดนโยบายการศึกษาด้านอาชีพไว้ว่า "ปรับปรุงระบบ การศึกษาให้สัมพันธ์กับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ...ให้การศึกษาในโรงเรียนและ การศึกษานอกโรงเรียนมีความประสานสัมพันธ์กันและ เหมาะกับสภาพตลาดแรงงาน..."³ ตลอดจน การตั้ง เป้าหมายไว้ว่าจะขยายการอาชีวศึกษาให้มัธยมศึกษาสายอาชีพรับนักเรียน เพิ่มขึ้น เฉลี่ย

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, 200 ปีของการศึกษาไทย, หน้า 147.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 149.

³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการ ศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2520-2524 (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2520) หน้า 17.

ร้อยละ 8 ต่อปี ส่วนในระดับอาชีวศึกษาชั้นสูงให้เพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 15 ต่อปี และเน้นหลักสูตรอาชีวศึกษาระยะสั้น¹ หลังจากนั้นแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ก็ได้กล่าวเน้นว่าจะจัดและส่งเสริมให้มีความเสมอภาคทางการศึกษาโดยมุ่งการกระจายสถานศึกษาด้านอาชีพให้เพียงพอกับความต้องการกำลังคนของประเทศผนวกกับการเสริมสร้างวิชาการอาชีพในสถานศึกษาต่าง ๆ²

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 ซึ่งเริ่มจาก พ.ศ.2530 ถึง พ.ศ.2534 นั้น ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาด้านการงานอาชีพไว้หลายตอนด้วยกัน เนื่องจากแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความคิด คุณธรรม พลานามัยที่สมบูรณ์ มีทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ³ ดังนั้นจึงมีนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งคือทำให้สถานศึกษามีบทบาทในการช่วยพัฒนาชุมชน และทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการทางวิชาการทางด้านอาชีพแก่ชุมชน⁴ ส่วนเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 6 ก็คือให้ผู้สำเร็จการศึกษา มีความรู้ ทักษะ และคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพ⁵ ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

สำหรับวัตถุประสงค์และนโยบายในการพัฒนาการศึกษาด้านการงานอาชีพในระดับและประเภทต่าง ๆ นั้นแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 ก็ได้กำหนดไว้ว่าจะยึดดังนี้

ระดับมัธยมศึกษา กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้การจัดการมัธยมศึกษาส่งเสริมการประกอบอาชีพ และมีนโยบายที่จะสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้มีเจตคติที่ดีและสามารถนำเอาหลักการทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทาง

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, 200 ปีของการศึกษาไทย, หน้า 152.

² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2526), (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์พัฒนศึกษา, มปป.) หน้า 22.

³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (กรุงเทพฯ:รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 26.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

เทคโนโลยีไปใช้ในการดำรงชีวิตและพัฒนาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการเร่งปรับปรุงการเรียนการสอนตลอดจนการแนะแนวอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเห็นโอกาสของการประกอบอาชีพ และการพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น รวมทั้งสามารถใช้ความรู้ที่เรียนไปประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี¹

ระดับอาชีวศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในระดับกลางและระดับสูงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศทั้งในด้านงบประมาณและคุณภาพ ส่วนทางด้านนโยบายนั้นก็กำหนดไว้ว่าจะพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัยตลอดจนมีความสามารถในการสร้างงานเพื่อประกอบอาชีพอิสระได้²

ประเภทการศึกษานอกระบบโรงเรียน แผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 6 นี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า " เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ นอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้รับการศึกษาที่เป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต รู้จักคิด เป็น ทำ เป็น แก้ปัญหา เป็น เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ... มีโอกาสพัฒนาทักษะและวิชาชีพตามความจำเป็น..."³ ส่วนทางด้านนโยบายนั้นก็กำหนดไว้ว่าจะส่งเสริมการฝึกอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ปรับปรุงคุณภาพการฝึกวิชาชีพระยะสั้น ยกกระดับฝีมือแรงงาน ตลอดจนการสนับสนุนและพัฒนาการใช้สื่อมวลชนรูปแบบต่าง ๆ ในการเผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ⁴

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอจะสรุปสาระสำคัญของนโยบายการศึกษาด้านการงานอาชีพของรัฐบาลสมัย เปลี่ยนแปลงการปกครองได้ดังนี้

1. ปลุกฝังและส่งเสริมให้ผู้สำเร็จการศึกษาระดับต่าง ๆ สามารถประกอบอาชีพได้ตามควรแก่ศักยภาพ โดยเฉพาะในทางเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรม

¹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6, หน้า 52-53.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55-56.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

2. จัดตั้งสถานศึกษาด้านการงานอาชีพประเภทต่าง ๆ ทุกระดับให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
3. ส่งเสริมงานอาชีพด้านหัตถกรรมให้สอดคล้องกับอุตสาหกรรมของประเทศ
4. จัดสอนอาชีพศึกษาแทรกในหลักสูตรสามัญศึกษา
5. จัดสอนการงานอาชีพในการศึกษานอกระบบโรงเรียน และส่งเสริมหลักสูตรการงานอาชีพพระยะสั้น
6. เพิ่ม ขยาย และปรับปรุงคุณภาพของสถานศึกษาด้านการงานอาชีพ ทุกประเภทและระดับ และผลิตบุคลากรทางอาชีพให้ตรงกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ และตลาดแรงงานโดยให้สอดคล้องกับทรัพยากรและสภาพท้องถิ่น
7. เพิ่มจำนวนนักเรียนอาชีพศึกษาทั้งระดับมัธยมอาชีวะและอาชีวศึกษาชั้นสูง
8. ส่งเสริมการศึกษาวิชาชีพทางด้านอาชีวศึกษา
9. ให้ความรู้ทางด้านการงานอาชีพผ่านทางสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ
10. ร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้สำเร็จการศึกษา
11. จัดและส่งเสริมให้หน่วยงานทางการศึกษาและสถาบันการศึกษาทุกระดับเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาวิชาอาชีพ

นโยบายการศึกษาด้านการงานอาชีพของบุคคลสำคัญทางการศึกษาในอดีต และคณะรัฐบาลสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าว นับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้หลักสูตรการศึกษาด้านการงานอาชีพในยุคสมัยต่าง ๆ ได้มีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย